

DROGOVÁ ZKUŠENOST MLÁDEŽE NA VSETÍNSKU

(Drug Experience of Youth in Vsetín Region)

Lenka Václavíková, DiS.

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

Akademický rok: 2019/2020

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Lenka Václavíková, DiS.**
Osobní číslo: **H17987**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **Kombinovaná**
Téma práce: **Drogová zkušenost mládeže na Vsetínsku**

Zásady pro vypracování

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti drogových závislostí a užívání drog u žáků základních škol.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníku.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Forma zpracování bakalářské práce: **Tištěná/elektronická**

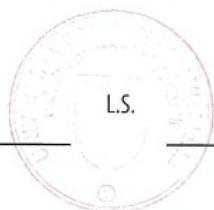
Seznam doporučené literatury:

- CHRÁSKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.
- KALINA, Kamil a kolektiv. Drogy a drogové závislosti (Mezioborový přístup). Praha: Úřad vlády České republiky, 2003. ISBN 80-86734-05-6.
- NEŠPOR, Karel a Marie MÜLLEROVÁ. Jak přestat brát (drogy). Svépomocná příručka. Praha: Sportpropag, 2004.
- NOŽINA, Miroslav. Svět drog v Čechách. Praha: KLP – Koniasch Latin Press, 1997. ISBN 80-85917-36-X.
- POKORNÝ, Vratislav, TELCOVÁ, Jana a Anton TOMKO. Brno: Prevence sociálně patologických jevů, 2003. ISBN 80-86568-04-0.

Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Hana Včelařová**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **4. října 2019**
Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2020**

Mgr. Libor Marek, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

Ve Zlíně dne 22. ledna 2020

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval.
V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledků obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, učíje-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vyrobené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělení svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 nestrává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá problematikou návykových látek. Cílem bakalářské práce bylo popsat přístup dospívajících, především žáků posledních ročníků základních škol, k užívání drog, se zřetelem ke znalostem a zkušenostem v dané oblasti. Teoretická východiska přibližila téma adolescence, návykových látek, prevence užívání návykových látek a specifika jejich užívání žáky 9. tříd základních škol. V praktické části je popsán výzkum, jehož hlavním cílem byla analýza znalostí (informací) žáků 9. tříd o rizicích drog či návykových látek, zjištění osobních zkušeností s jejich užíváním a případných vlivů, které k užívání těchto látek vedly.

Klíčová slova: adolescent, drogy, návykové látky, prevence, rodiče, škola.

ABSTRACT

This bachelor thesis deals with the issue of addictive substances. The aim of this bachelor thesis is to describe the attitude of adolescents, especially pupils of the last years of elementary schools, to drug use with regard to knowledge and experience in this field. The theoretical background approaches the topics of adolescence, addictive substances, prevention of substance use and the specifics of their use by pupils of the 9th grade of elementary schools. The practical part describes the research, whose main objective was to analyse the knowledge (information) of 9th-grade pupils about the risks of drugs or addictive substances, to find out their personal experiences with their use and possible influences that led to the use of these substances.

Keywords: adolescents, drugs, addictive substances, prevention, parents, school.

Poděkování

Děkuji PhDr. Haně Včelařové za odborné vedení mé bakalářské práce, za ochotu a cenné rady, které mi při zpracování práce poskytla.

Prohlášení

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	10
TEORETICKÁ ČÁST	11
1 K TEORETICKÝM VÝCHODISKŮM.....	12
1.1 SOUČASNÝ STAV POZNATKŮ O DANÉ PROBLEMATICE V ČESKÉ A ZAHRANIČNÍ ODBORNÉ LITERATUŘE	12
1.2 VZTAH TÉMATU K SOCIÁLNÍ PEDAGOGICE	13
1.3 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	14
2 NÁVYKOVÉ LÁTKY V POPULACI ŽÁKŮ 9. TŘÍD	17
2.1 HLAVNÍ VÝVOJOVÉ CHARAKTERISTIKY ŽÁKŮ 9. TŘÍD	17
2.1.1 <i>Změny v rovině fyzické.....</i>	<i>17</i>
2.1.2 <i>Změny v rovině psychické.....</i>	<i>18</i>
2.1.3 <i>Změny v rovině sociální.....</i>	<i>19</i>
2.1.4 <i>Vývojové úkoly adolescence.....</i>	<i>20</i>
2.2 FAKTORY VEDOUcí K UŽÍVÁNÍ NÁVYKOVÝCH LÁTEK ŽÁKY 9. TŘÍD	22
2.3 PŘÍSTUP ŽÁKŮ 9. TŘÍD K NÁVYKOVÝM LÁTKÁM	25
3 MOŽNOSTI PREVENCE UŽÍVÁNÍ NÁVYKOVÝCH LÁTEK ŽÁKY 9. TŘÍD	27
3.1 KONCEPCE PROTIDROGOVÉ PREVENCE V ČESKÉ REPUBLICE	27
3.2 PREVENCE V OBLASTI DROG U ŽÁKŮ 9. TŘÍD	29
3.3 PROTIDROGOVÉ PREVENTIVNÍ PROGRAMY VE ZLÍNSKÉM KRAJI.....	31
4 ZÁVĚR.....	33
PRAKTICKÁ ČÁST.....	34
5 POPIS VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	35
5.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM, CÍLE VÝZKUMU A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	35
5.2 METODIKA VÝZKUMU	35
5.2.1 <i>Metoda sběru dat.....</i>	<i>35</i>
5.2.2 <i>Předvýzkum.....</i>	<i>36</i>
5.2.3 <i>Organizace a časový průběh výzkumu.....</i>	<i>36</i>
5.2.4 <i>Výzkumný soubor.....</i>	<i>37</i>
5.2.5 <i>Metody analýzy dat.....</i>	<i>37</i>
6 VÝSLEDKY VÝZKUMU A INTERPRETACE DAT	38
6.1 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO SOUBORU	38

6.2	ZNALOSTI ŽÁKŮ 9. TŘÍD O DROGÁCH A NÁVYKOVÝCH LÁTKÁCH	40
6.3	ZKUŠENOSTI ŽÁKŮ 9. TŘÍD O DROGÁCH A NÁVYKOVÝCH LÁTKÁCH	51
6.4	FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ UŽÍVÁNÍ DROG, NÁVYKOVÝCH LÁTEK ŽÁKY 9. TŘÍD	58
7	SHRNUTÍ A DISKUSE VÝSLEDKŮ VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	64
7.1	DÍLČÍ CÍLE, VÝZKUMNÉ OTÁZKY A JEJICH VYHODNOCENÍ	64
7.2	DOPORUČENÍ PRO PRAXI	69
	ZÁVĚR	71
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	72
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	78
	SEZNAM OBRÁZKŮ (GRAFŮ)	79
	SEZNAM TABULEK	80
	SEZNAM PŘÍLOH	81

ÚVOD

Droga – pro jedny symbol hrůzy, beznaděje, bolesti a smrti. Pro druhé modla, kterou uctívají a obětují jí vše, je pro ně svobodou a smyslem života. I přes jejich rozmanitý přínos do života člověka platí, že jsou zdraví škodlivé, vedou k návyku a stávají se tak závažným sociálně patologickým problémem, jehož důsledky zasahují celou společnost. Tento fenomén představuje závažné riziko ve změně životních hodnot, oslabování vůle, narušování mezilidských vztahů a rozkladu rodin, ohrožení pořádku ve městech, veřejného zdraví a bezpečnosti a nárůst společenských nákladů vůbec. Společnost proto klade důraz na hledání efektivních řešení protidrogové politiky státu, která by se měla opírat o nejnovější poznatky vědy, zbavená všech předsudků a dogmat.

Nabízí se otázka, jak k drogám přistupuje dnešní mládež. Právě v tomto věku lidé začínají s drogami nezářídka experimentovat, a to i přesto, že dopady tohoto jednání mohou být pro dospívající závažnější než pro dospělé. Ze zájmu o danou problematiku, ale též z důvodu aktuálnosti tématu a jeho provázanosti se sociální pedagogikou, je v této práci věnována pozornost užívání drog u dospívajících. Cílem bakalářské práce je popsat přístup dospívajících, především žáků posledních ročníků základních škol, k užívání drog, se zřetelem ke znalostem a zkušenostem v dané oblasti.

K naplnění cíle práce slouží přiblížení teoretických východisek a též realizace vlastního výzkumného šetření. V první kapitole práce jsou vymezeny pojmy, které budou v práci užívány především. Blíže je charakterizován vztah tématu k sociální pedagogice. V dalších kapitolách teoretické části je pojednáno o specifických žáků 9. tříd základních škol, užívání návykových látek v této části populace a popsána je i stávající protidrogová koncepce v České republice, včetně realizace preventivních programů u žáků 9. tříd základních škol.

V praktické části je popsán provedený kvantitativní výzkum, jehož hlavním cílem byla analýza znalostí (informací) žáků 9. tříd o rizicích drog či návykových látek, zjištění osobních zkušeností s jejich užíváním a případných vlivů, které k užívání těchto látek vedly. Výzkumný soubor tvořili žáci 9. tříd základních škol ze Zlínského kraje. Metodou výzkumu byl dotazník vlastní konstrukce.

V diskusi jsou výsledky vztaženy k formulovaným dílčím výzkumným cílům a výzkumným otázkám a též jsou komparovány s teoretickými východisky. Součástí práce je i doporučení pro praxi.

TEORETICKÁ ČÁST

1 K TEORETICKÝM VÝCHODISKŮM

První kapitola stručně představuje základní teoretická východiska tématu užívání drog v populaci žáků 9. ročníků základních škol. Pojednáno je o výskytu drog mezi těmito žáky, reflektován je vztah tématu k oboru sociální pedagogiky. V závěru kapitoly jsou definovány hlavní pojmy, které jsou dále užívány v textu.

1.1 Současný stav poznatků o dané problematice v české a zahraniční odborné literatuře

I když drogy existují v české společnosti po celá staletí, podobně jako je tomu i v jiných společnostech, jak zdůrazňují Vališová a Kasíková (2011), po roce 1989, kdy se hranice dnešní České republiky otevřely západnímu světu, se drogy staly aktuálním a velmi výrazným problémem celé společnosti. Touha po svobodě se promítla i do přístupu veřejnosti ke konzumaci drog, které jsou atraktivní zejména pro mládež. Jak autorky dále uvádějí, drogy se nevyhýbají ani školnímu prostředí, naopak: tendence testovat své možnosti a riskovat je charakteristická pro starší školní věk a dospívání.

V souvislosti s dospívajícími se užívá termín rizikové chování, a to jako termín zastřešující další dílčí formy chování, které jsou spojeny s překračováním norem společnosti či dokonce norem právních. V dospívání se četnost rizikového chování zvyšuje, na konci dospívání naopak klesá. V této době jsou však dospívající ohroženi dopady tohoto jednání, které mohou vést i závažným zdravotním následkům, včetně smrti (Nielsen Sobotková a kol., 2014).

Prvními drogami, které děti a dospívající užívají, jsou alkohol, tabák, těkavé látky, marihuana či dochází ke zneužívání léčiv. Pakliže jedinec pokračuje v užívání drog i v pozdní adolescenci, většinou se stává hlavní drogou, kterou dospívající pravidelně užívá, marihuana, případně jsou voleny i další nelegální drogy, za současného užívání tabáku a alkoholu. Bylo prokázáno, že dřívější zkušenost s drogami vede k intenzivnějšímu užívání drog, kdy se může jednat o stejnou drogu, nebo jiný typ drogy. Pozitivní je však zjištění, že většina dospívající po prvních experimentech v konzumaci drog nepokračuje (Robertson, David, Rao, 2003).

Údaje o konzumaci drog v české populaci jsou získávány pravidelně a každým rokem je mimo jiné vydávána výroční zpráva ze strany Úřadu vlády České republiky. Tabulka 1

zachycuje hlavní výsledky dílčích výzkumů, zaměřených na užívání cigaret v populaci žáků 9. tříd.

Tabulka 1. Hlavní výsledky studií žáků 9. tříd o užívání cigaret

VÝZKUMY	Elektronická cigareta	Klasická cigareta
ESPAD	34,8 % osob do 13 let	
GYTS	15 % osob ve věku 13-15 let	54 % (13-15 let)
STEM/MARK		17 % (17-25 let)
VRCHA		8,4 % (11-15 let)

Zdroj: autorka práce (upraveno podle Mravčík, 2018)

Z tabulky je patrné, že se data z uvedených výzkumů liší, což může být dáno odlišnou metodologií. Lze uvažovat o poklesu užívání cigaret v závislosti na věku – zpočátku může být kouření cigaret pro dospívající atraktivní, zvyšuje jejich status ve vrstevnické skupině, nicméně ne každý následně konzumuje cigarety, resp. tabák pravidelně.

Z výzkumu VRCHA z roku 2014, realizovaného na Univerzitě Palackého v Olomouci, vyplynulo, že zatímco konzumace alkoholu se ve sledovaných letech nezměnila, zjištěn byl pokles užívání marihuany a hašiše. Ve výzkumu Pražského centra primární prevence, provedeného v letech 2016 a 2017, byl zjištěn nárůst užívání všech drog, s výjimkou tabáku (Mravčík, 2018).

1.2 Vztah tématu k sociální pedagogice

Sociální pedagogika je pedagogickou vědní disciplínou, která se zabývá tématy výchovy a vzdělávání. Klíčové je pojmání dítěte v širším sociálním kontextu, ve smyslu socializace dítěte. V užším pojetí se sociální pedagogika vztahuje k pomoci rizikovým skupinám dětí, dětem ohroženým, ale i dospělým. K základním funkcím sociální pedagogiky patří funkce výchovná, vzdělávací, terapeutická, reedukační, intervenční, preventivní (Čábalová, 2011).

Jak uvádí Gulová (2011), sociální pedagogika má blízko k sociální práci a zejména pro laiky bývá obtížné oba obory rozlišit. V rámci sociální pedagogiky je však akcentován prvek výchovy, včetně tedy např. resocializace, reedukace, hlavní role se pojí s prevencí či případnou korekcí nevhodného chování, postojů apod.

Je tedy zřejmé, že sociální pedagog nachází široké uplatnění u dospívajících, kteří začínají experimentovat s drogami, či se již u nich objevuje problémové užívání drog nebo závislost na drogách.

Sociální pedagog se může zaměřovat i na prevenci a nemusí intervenovat pouze u ohrožené mládeže, nicméně s touto populací pracuje často. Jako příklad lze zmínit např. nízko-prahová zařízení pro děti a mládež, která poskytují výchovné, vzdělávací a aktivizační služby. Tato zařízení se soustředí na posilování vhodného životního stylu dětí a dospívajících, pozornost je věnována zejména rizikovému chování těchto jedinců, včetně konzumace drog. Sociální pedagogové posilují sociální dovednosti dětí a mládeže, zaměřují se velkou měrou na prevenci (Zemanová, Dolejš, 2015).

Dle Stanoeva (2014) je pro efektivitu práce sociálního pedagoga velmi důležité, aby dokázal získat důvěru dospívajících. Sociální pedagog může nabízet jiné životní perspektivy a možnosti řešení stávající situace. Možné je i terapeutické působení, pakliže získal sociální pedagog patřičné vzdělání v této oblasti.

1.3 Vymezení základních pojmů

Za hlavní pojmy, užívané v práci, lze považovat termíny dospívající či adolescent, návykové látky a s nimi související závislost a prevence. Adolescence či dospívání, stejně jako charakteristika adolescenta, je podána v následující kapitola. Na tomto místě tedy bude stručně představena pouze drogová problematika.

Matoušková (2013) vysvětluje, že se návykovými látkami rozumí alkohol, omamné látky, psychotropní látky a jiné látky, které jsou schopny nepříznivě působit na psychiku člověka, jeho ovládací či kognitivní schopnosti, případně sociální chování. Slovo droga pochází z arabského výrazu *durana* a původně značilo léčiva, nicméně dle Světové zdravotnické organizace se od roku 1969 oficiálně za drogu považuje jakákoliv látka, která po aplikaci umožňuje změnu jedné nebo více funkcí organismu. Omamné a psychotropní látky značí termín užívaný zejména v legislativě a jsou pojímány jako látky, u kterých vzniká nebezpečí návyku či psychický změn.

Za vhodnější vymezení drogy lze však považovat přiblížení Zábranského (2003), který s odkazem na definici J. Presla uvádí, že za drogu lze považovat jakoukoliv přírodní nebo syntetickou látku, která má psychotropní účinek (tj. ovlivňuje psychiku) a může vyvolat závislost. Závislost může být podle Hubinkové a kol. (2008) psychická i fyzická. Psychic-

ká se často pojí k úvodní fázi užívání drogy, okolnostem jejího užití (v partě apod.), přičemž nepůsobí abstinenční příznaky. Ty jsou spojeny s fyzickou závislostí, která je nebezpečná zejména při vysazování drogy, kdy mohou vznikat i kolapsové stavy. Toxikomanie je označení pro fyzickou i psychickou závislost na psychotropních látkách. Abstinenční příznaky jsou spojeny s křečemi, bolestmi svalů, kloubů, pocením apod. Organismus se vrací do stavu spíše minusového, než byl původní stav před začátkem užívání drog. Psychická závislost je spíše spojena s úzkostí, neklidem, agresivitou, únavou apod.

Dle Martínkové a kol. (2007) se rozlišuje škodlivé užívání (zdraví ještě nebylo poškozeno, ale existuje riziko, že tomu tak bude), zneužívání neboli abúzus (v důsledku užívání drogy již nastalo poškození fyzického či psychického zdraví) a závislost. Závislost podle Nešpora (2011) musí být diagnostikována, přičemž ke kritériím určujícím závislost, vymezených Mezinárodní klasifikací nemocí MKN-10, patří kromě cravingu také obtíže v sebeovládání, tělesný odvykací stav, tolerance vůči látce (postupně musí jedinec navyšovat dávku drogy, aby dosáhl účinku, který byl přítomen na začátku užívání drogy), postupné zanedbávání zájmů kvůli droze a pokračování v užívání drogy, a to i přesto, že je zřejmé, že má na jedince či jeho okolí značně negativní dopad.

Drogy se dělí dle míry rizika na drogy s vysokou mírou rizika (toluen, heroin, morfin, crack, durman), s vysokou až střední mírou rizika (kokain, pervitin, LSD), se střední mírou rizika (alkohol, lysohlávky, extáze, efedrin, kodein), s relativně malou mírou rizika (marihuana, hašiš, kokový čaj) a téměř bez rizika (káva, čaj). Jiné dělení je dle tvrdosti drogy, kdy jsou drogy děleny na měkké (marihuana, hašiš, kokový čaj, káva, čaj) a tvrdé (všechny ostatní). Rozlišovány jsou též tři hlavní skupiny drog, a to stimulancia (zbavují člověka únavy, celkově jedince aktivizují, zrychlují myšlení apod. Do této skupiny patří např. pervitin nebo kokain), tlumivé látky (tyto látky naopak zpomalují psychomotorické tempo. Užití vysokých dávek je spojeno s rizikem zástavy životních funkcí. Do skupiny těchto drog patří např. opiáty, těkavé látky, benzodiazepiny, barbituráty apod., tj. látky obsažené v některých léčivech) a poslední skupinu představují halucinogeny (tyto látky vyvolávají změnu vnímání, kdy se může jednat i o stavy blízké psychiatrickým onemocněním, jako je např. schizofrenie. Navíc drogy obecně mohou u exponovaných jedinců spustit psychiatrické onemocnění. K halucinogenům je řazen kanabis, LSD, lysohlávky). Drogy se mohou dělit i dle původu na přírodní a syntetické (Kalina a kol., 2008).

Syntetické drogy jsou dle Kaliny a kol. (2015) značně rizikové. Jsou volně dostupné, tedy i dospívajícím, nicméně mohou značně poškodit organismus. Žádnými klinickými testy

nebyl prokázán jejich účinek, který tak může být jakýkoliv. Výrobci těchto drog využívají nedostatků v legislativě a jsou tak prodávány do doby, než na ně vhodně zareaguje právní úprava. Syntetické drogy jsou volně dostupné např. v kamenných prodejnách a mohou vyvolávat v zákaznících dojem, že jsou tak zcela legální, tedy i zcela bez rizika pro konzumenta.

2 NÁVYKOVÉ LÁTKY V POPULACI ŽÁKŮ 9. TŘÍD

Druhá kapitola práce přibližuje problematiku užívání návykových látek žáky 9. tříd základních škol. Nejprve je podána základní charakteristika těchto žáků. Uvedeny jsou změny v rovině tělesné, psychické, sociální i spirituální, přiblížen je koncept rizikového chování, k němuž užívání návykových látek patří. Zmíněny jsou též další faktory, které lze vnímat jako rizikové ve vztahu k užívání návykových látek. V závěru kapitoly je věnována pozornost přístupu žáků 9. tříd k návykovým látkám, kdy je vycházeno zejména ze statistik a výzkumů mapujících konzumaci legálních a nelegálních drog žáky druhého stupně základních škol.

2.1 Hlavní vývojové charakteristiky žáků 9. tříd

Z hlediska vývojové psychologie lze zařadit žáky 9. tříd k dospívajícím, konkrétně do etapy pubescence, případně tzv. rané adolescence. Langmeier a Krejčířová (2006) dělí dospívání na etapu pubescence a adolescence. Pubescence se rozprostírá mezi 11.-15. rokem a lze u ní rozlišit dvě fáze, a to fázi prepuberty a fázi vlastní puberty, nebo též druhou pubertální fázi. Fáze prepuberty je ohraničena 11.-13. rokem a je pro ni charakteristické objevení se prvních známek pohlavního dospívání (sekundární pohlavní znaky) a též zrychlený tělesný růst. Tato fáze končí u dívek nástupem menarché u dívek a objevením se nočních polucí u chlapců. Fáze vlastní puberty trvá do dosažení reprodukční schopnosti, z hlediska kalendářního věku se jedná o 15 let. Vágnerová (2012) taktéž užívá pro označení pubescence termín raná adolescence a vymezuje ji věkem 11-15 let.

Změny, které v souvislosti s dospíváním probíhají, lze rozdělit do dílčích oblastí (tělesné změny, psychické, sociální), přičemž se jedná o dělení teoretické. Tyto změny jsou v textu dále popsány, v závěru kapitoly charakterizovány vývojové úkoly, které by měl adolescent splnit, aby se mohl ve svém biopsychosociálním vývoji posunout dále do dospělosti.

2.1.1 Změny v rovině fyzické

K biologickým změnám patří zvýšená produkce pohlavních hormonů, které umožňují změnu tělesného schématu směrem k dospělému tělesnému schématu. U dívek se objevuje první menarché, která značí plodnost. Menarché je pro dívku značným mezníkem, indikujícím opouštění dětského světa. Dívkám rostou prsa, mění se tvar boků, pánve, stehen. U chlapců jsou fyzické změny méně nápadné, jsou spojeny především s nárůstem svalové hmoty, změnou hlasu, růstem vousů, u obou pohlaví se objevuje pubické ochlupení.

Chlapci zažívají první ejakulaci, pro což se někdy analogicky s menarché užívá termín spermarché (Janošová, 2008).

Změny tělesných proporcí neprobíhají harmonicky. Dospívající často není spokojen se svým vzhledem, může se stranit vrstevníků, nebo prožívaný vnitřní konflikt manifestuje či se snaží zakrýt vyzývavým oblékáním, účesy, make-upem. Jako problematické se jeví srovnávání s vrstevníky, snaha dosáhnout ideálu krásy. Tělesné vzezření bývá zdrojem mnoha pochybností a nejistoty (Rogge, 2018).

Zevnějšek je pro pubescenty důležitý i proto, že je součástí jejich identity. To, jak jedinec vypadá a jak je spokojený či nespokojený s vlastním vzhledem, následně ovlivňuje chování dotyčného vůči okolí. Docházet může i k sociální izolaci, tělesné změny mají značný vliv i na psychiku dospívajícího (Vágnerová, 2012).

2.1.2 Změny v rovině psychické

V důsledku hormonálních změn, ale též proměn v postavení jedince ve společnosti, jsou zřetelné emoční výkyvy. Nálady jsou často negativní, obecně kolísání emocí má vliv i na fungování jedince a dílčí schopnosti (např. kognici), což se může projevat např. výkyvy ve školním výkonu. Objevuje se zvýšená unavitelnost, střídají se období aktivity a apatie až ochablosti. Dospívající často těmto změnám nerozumí a vyvolávají v nich úzkost či nejistotu (Farková, 2009).

Proměňuje se též kvalita kognitivních procesů. Jedná se o stádium formálních operací, což mimo jiné znamená odpoutávání se od fantazie ve prospěch realistického posuzování skutečnosti. Dospívající mají v oblibě abstraktní myšlení, hypotetické uvažování, přemítají o tom, co by mohlo být, jak by mohl svět fungovat lépe apod. Myšlení je více pružné, rozvíjí se metakognice (Vágnerová, 2012).

Proměňuje se i morálka. Jak uvádí Cakirpaloglu (2012), její vývoj popsal L. Kohlberg v 60. letech minulého století, kdy rozlišil tři stupně morálky, dále členění do dílčích stádií. Pro děti ve věku 2-7 let je charakteristická prekonvenční morálka (egocentrická, jedinec se snaží vyhnout se trestu – orientace na trest, dosáhnout zisku – naivní instrumentální hedonismus), konvenční se již objevuje u dětí mladšího školního věku a též u adolescentů. Dělí se na morálku hodného dítěte a morálku vyššího řádu (jedinec si uvědomuje povinnosti, prožívání pocitu viny při porušení společenských pravidel apod.). Nejvyšší stupeň představuje morálka postkonvenční, která značí pocit vysoké autonomie, vyznávání lidských hodnot, schopnost upozadit své potřeby ve prospěch druhých apod. Dle Austrian (2008) jen

minimum lidí dosáhne nejvyšších stádií morálky, přičemž právě adolescenti jsou schopni jednat či uvažovat na úrovni těchto stádií, v pozdějším životě se ale mohou vracet ke konvenční morálce.

Pro adolescenci je charakteristické formování identity. Jak vysvětluje Thorová (2015), jedná se o pocit vlastní totožnosti, kdy jedinec reflektuje, kým je, kam směřuje apod. Identita se rozvíjí v procesu individuace, která má 4 fáze: v rámci fáze diferenciacce si jedinec uvědomuje, že se liší od ostatních (vrstevníků, rodičů), bývá přehnaně kritický. Následuje fáze získávání zkušeností a experimentování, kterou střídá fáze sblížení s přáteli a zakončením je fáze konsolidace vztahu k vlastnímu Já.

Jak Thorová (2015) dále uvádí, při formování identity jsou velmi důležití vrstevníci, kteří poskytují dospívající sociální a psychickou oporu, napomáhají adolescentovi ujasňovat si vlastní názory.

2.1.3 Změny v rovině sociální

Pubescent se začíná vymaňovat ze stále poměrně silné vazby k rodičům, začíná preferovat v sociálním kontaktu své vrstevníky. Mění se zájmy, hodnoty dospívajících, objevují se první lásky a obecně je toto období etapou experimentování v různých oblastech života. Sociálním mezníkem je ukončení povinné školní docházky (Vágnerová, 2012).

Vrstevnické vztahy mají formující vliv na osobnost dospívajícího, přičemž jsou významné zejména pro rozvoj sociálních dovedností (kooperace, komunikace, zvládání problémů apod.). Dospívající mají tendenci provokovat zejména své blízké sociální okolí (rodiče, učitele), což bývá tímto okolím často odmítáno, nebo je vnímáno takové chování jako značně naivní. Ovšem ani svět vrstevníků není pro dospívající zcela bezpečný. Dochází k srovnávání, tedy např. i kritice ze strany vrstevníků, odmítání jimi, objevují se i ve větší míře sociálně-patologické jevy, jako např. šikana, která je řazena k projevům rizikového chování (Thorová, 2015).

Dospívající čelí velkému tlaku ze strany společnosti, aby naplnili požadavky spojené s jejich genderovou rolí. Na chlapce byl vyvíjen tlak, zejména rodiči, k vhodnému chování zejména v období předškolního věku a věku mladšího školního, v dospívání tento tlak bývá zmírněn. U dívek je tomu naopak, což je dáno i riziky u děvčat (otěhotnění, sexuální zneužití). Dospívající často revoltují vůči těmto konvenčním tlakům, a to různými formami, často právě rizikovým chováním (Janošová, 2008).

V dospívání tak nabývá na významu skupinová identita, která se může projevovat příklonem k subkulturám, tedy zejména těm, které jsou charakteristické pro mládež (emo, gothic, spojené s hudebními styly, ale i rasistické, subkultury fotbalových hooligans či ultras apod.). Subkultura dává dospívajícímu možnost nalézt pevné a bezpečné místo ve světě, ochranu před vnějším světem, možnost formovat své Já, zažívat přijetí, shodu v názorech, hodnotách apod. (Thorová, 2015).

V tomto období se také objevují první lásky, tedy partnerské vztahy, které nemusí být nutně spojeny s intimitou, sexuálním chováním. Mnohdy stačí dosáhnout souhlasu se schůzkou a dospívající následně považuje takový vztah za chození. Ve vztazích bývají dospívající často velmi nejistí, nezdědka také pocítují tlak ze strany vrstevníků na konformitu, ve smyslu dosažení partnerského vztahu, což je vnímáno jako úspěch a jedinec tak ve vrstevnické skupině zvyšuje svoji prestiž. Sexuální zájmy se poji se zvědavostí, častěji v rovině sexuální dochází k autoerotice než k sexuálním stykům s druhou osobou (Vágnerová, 2012).

Do oblasti sociální lze zařadit již zmíněné rizikové chování, což je specifický fenomén spojený s adolescencí a též s užíváním drog. Rizikové chování definuje Dolejš (2010, s. 9) jako „*chování jedince nebo skupiny, které zapříčiňuje prokazatelný nárůst sociálních, psychologických, zdravotních, vývojových, fyziologických a dalších rizik pro jedince, jeho okolí a/nebo pro společnost.*“ Podle Nielsen Sobotkové a kol. (2014) je rizikové chování nadřazeným pojmem pro chování problémové, delikventní, asociální či antisociální, agresivní, návykové, nepřizpůsobivé apod. V kontextu populace dospívajících k němu patří zejména záškoláctví, lhaní, agresivita a agresivní jednání, šikana, kyberšikana, násilné jednání, kriminální jednání, které v případě dospívajících obnáší především krádeže, vandalismus, závislostní chování, tj. užívání návykových látek, legálních či nelegálních.

2.1.4 Vývojové úkoly adolescence

Rogge (2018) poukazuje na koncepci vývojových úkolů, kterou vytvořil americký sociolog R. J. Havighurst. Pro každou životní fázi byly stanoveny konkrétní vývojové úkoly, které musí jedinec naplnit, aby mohl ve svém biopsychosociálním vývoji postoupit na další vývojovou úroveň. K jejich splnění je ovšem nutné dosažení určité úrovně vyspělosti v rovině fyzické, psychické, sociální, ale i spirituální.

Obdobné pojetí členění života člověka do dílčích vývojových etap nalézáme též např. u německo-amerického psychologa E. Eriksona, který navíc spojil plnění těchto vývojo-

vých úkolů s konflikty, přičemž zdůraznil, že jsou jejich obsah i plnění ovlivněny nejen biologicky, ale též psychologicky, sociálně a kulturně (Dolejš, Orel, 2017).

Vývojové úkoly spjaté s celým obdobím dospívání, tj. v rozmezí 11-18 let, tak, jak je určil Havighurst (1953, 1972, in Nielsen Sobotková a kol., 2014) jsou následující:

- dosažení nových a zralejších vztahů s vrstevníky obou pohlaví: na dospívajícího mají největší vliv, zejména co se týká hodnocení jeho chování, vrstevníci. Ti určují, jak se dospívající obléká, jaké má zájmy, jak tráví volný čas apod. Zvládnutí tohoto úkolu následně ovlivňuje přátelské i partnerské vztahy jedince v dospělosti;
- dosažení mužské či ženské pohlavní role;
- akceptace vlastní tělesné konstituce;
- dosažení emoční nezávislosti na rodičích a jiných dospělých: naplnění tohoto úkolu bývá značně problematické a je pojímáno ambivalentně jak dospívajícími, tak i jejich rodiči. Zvládnutí úkolu je spojeno se schopností utvářet a udržovat uspokojivé vztahy v dospělosti;
- příprava na manželství a rodinný život;
- příprava na ekonomickou nezávislost: k tomuto úkolu přináleží v období pubescence volba navazující školy či obecně povolání;
- formování hodnotového a etického systému: cílem je dosažení souladu mezi hodnotami jedince a hodnotami většinové společnosti. Příklon k uznávaným hodnotám usnadňuje člověku rozhodování v eticky či hodnotově složitých situacích;
- dosažení společensky odpovědného chování: jedinec by měl být schopen plnohodnotně se podílet na životě ve společnosti, měl by dokázat udržovat rovnováhu mezi chováním egocentrickým a altruistickým.

K tomuto Strom a Strom (2009) doplňují, že od doby formulování těchto vývojových úkolů uplynulo mnoho času, společnost se proměnila, tudíž nelze očekávat, že dnešní dospívající budou vrůstat do společnosti tak, jak bylo předpokládáno ve 2. polovině 20. století. Obsah těchto úkolů je v současné době odlišný. Dospívající musí činit důležitá rozhodnutí (např. volba povolání), aniž by k tomu byli dostatečně psychicky zralí. Plnění vývojových představuje v současné době pro dnešní dospívající velký stres, vnáší do jejich životů úzkost a nejistotu. Je nutná pomoc dospělých (rodiče, pedagogové, včetně sociálních pedagogů), nicméně nabízena musí být velmi citlivě.

Vývojové úkoly mohou být splněny prostřednictvím zdravého, sociálně přizpůsobeného chování, ale též formou chování rizikového (Nielsen Sobotková a kol., 2014). Každý dospívající přistupuje k plnění těchto úkolů individuálně, tedy mezi pubescenty panují v tomto ohledu značné rozdíly (Rogge, 2018). Každý dospívající však potřebuje pochopení a podporu svých rodičů nebo jiných významných dospělých. Nicméně dle Miovského (2010) je nezbytná i zvýšená rodičovská kontrola chování dospívajícího, která signifikantně snižuje pravděpodobnost realizace značně rizikového chování ze strany dospívajících.

2.2 Faktory vedoucí k užívání návykových látek žáky 9. tříd

Faktory, které k užívání návykových látek vedou, dělí Kalina (2008) do čtyř hlavních skupin:

- **biologické:** důležitý je vztah k vlastnímu tělu, pohybu. Návykové látky může dospívající užít v souvislosti s nemocí, handicapem, poruchou;
- **psychické:** nejčastějším spouštěčem abúzu návykových látek je podle autora nuda, zvědavost na mimořádné prožitky, absence vlastního programu, narušené hranice, nízké sebepojetí. Vliv má i samostatnost, resp. vedení dítěte rodiči k samostatnosti, k samostatnému rozhodování či plánování. Pakliže je dospívajícímu v samostatnosti bráněno, volí vlastní cestu, kterou může být dle autora i cesta drog;
- **sociální:** tyto faktory se pojí s pocitem vyčlenění z kolektivu, potřebou identifikovat se se silnější skupinou. Vliv mívají též např. kulturní, rasové odlišnosti;
- **spirituální:** příčinou užívání drog bývá nezřídka absence smyslu života, duchovních hodnot či duchovní autority. U dospívajících se také často jedná o absenci iniciačních a přechodových rituálů. Autor upozorňuje také na faktory spojené se společností, jakými jsou zaměření na konzum, momentální uspokojení, rychlost. Chybí pokora.

Dle Charváta a Nevoralové (2015) je důležité nesoustředit se pouze na faktory rizikové, ale též faktory protektivní. Tyto protektivní faktory jsou zároveň významné z hlediska prevence. Autoři uvádí vlastní koncepci, kterou odvozují z práce Jessora z roku 1998, který zkoumal problémové chování a určil pět hlavních domén, které sdružují rizikové a protektivní faktory. Rozlišují následujících šest domén, které vymezují následovně:

Individuální oblast

- **rizikové faktory:** zde mohou hrát roli genetické faktory, jako vlivné jsou uváděny např. i poruchyemocionality, úzkostnost, deprese, neurokognitivní změny, bažení po nevšedních zážitcích, deficity v sociálních dovednostech, hostilita, agrese, nízké sebevědomí, negativní životní události a traumatické zážitky, obtíže s učením, problematický attachment s matkou, časně začátky rizikového chování;
- **protektivní faktory:** emocionální stabilita, dobře rozvinuté sociální dovednosti, kladný vztah k vlastní osobě, výkonnost ve škole, odolnost vůči zátěži, odolnost vůči skupinovému tlaku, flexibilita, přívětivost, svědomitost atd.

Rodinná oblast

- **rizikové faktory:** zneužívání alkoholu, drog či gambling u rodičů, slabá rodičovská podpora, nízká kontrola rodičů nebo absence zájmu z jejich strany, nedůsledná výchova, segregace, chudoba, nezaměstnanost, hrubost a konflikty v rodině, souhlasný postoj k užívání drog;
- **protektivní faktory:** pozitivní pouto mezi rodiči a dítětem, emocionální podpora, vysoká očekávání rodičů, jasná pravidla v rodině a důraz na jejich dodržování, rodičovská kontrola, důslednost.

Vrstevnícká oblast

- **rizikové faktory:** vrstevnícký tlak, členství ve skupině s rizikovým chováním, odmítnutí vrstevníckou skupinou;
- **protektivní faktory:** dobrá vrstevnícká skupina s přiměřenými zájmy a aktivitami, dobrá interpersonální komunikace, dostatek přátel, vzájemná podpora.

Školní a pracovní oblast

- **rizikové faktory:** školní selhávání, nezdravé školní či třídní klima, nízké očekávání pedagogů, zaměření na výkon, ale i odborná nepřipravenost pedagogů;
- **protektivní faktory:** zdravé školní prostředí, dobré vztahy s učiteli, srozumitelná pravidla pro fungování ve třídě, včasná, systematická a efektivní preventivní pomoc, pozitivní hodnocení, kooperace školy a rodiny.

Komunitní oblast

- **rizikové faktory:** vyrůstání v komunitě s nízkým socioekonomickým statutem, s vyšším zastoupením drog či jiných sociálně-patologických jevů, odcizení lidí, ne-

zájem o dění v komunitě, kulturní nesourodost, uzavřenost komunity, nedostatečná nabídka volnočasových aktivit;

- **protektivní faktory:** kladně působí, pokud komunita dbá o životní prostředí i kvalitu života v komunitě (utváření ekonomických a kulturních příležitostí), vědomí příslušnosti mezi členy komunity, široká nabídka volnočasových aktivit pro děti a mládež, monitoring rizikového chování v komunitě.

Oblast společnosti a životního prostředí

- **rizikové faktory:** nadřazené zájmy, populismus namísto řešení problémů společnosti, převaha represivních opatření, nedostatečná finanční podpora vzdělávání a preventivních aktivit;
- **protektivní faktory:** dobré kulturní a ekonomické podmínky, pozitivní hodnoty a normy, stabilní politická situace, podpora preventivních programů.

Nešpor (1998) doplňuje, že o tom, zda se užívání návykových látek u dospívajících objeví, rozhoduje poměr rizikových a protektivních faktorů. Pakliže převažují ochranné faktory, jedinec se vůbec s návykovou látkou nesetká a pakliže ano, nenastane rozvoj závislosti. Při převaze rizikových faktorů závislost vzniká, ovšem je-li zahájena včasná a vhodná intervence, lze je snížit, zároveň je možné posilovat protektivní faktory. Tuto vhodnou intervenci může podle Határa (2009) poskytnout např. sociální pedagog, který by neměl opomíjet vliv prostředí a vzájemnou dynamiku intrapersonálních a interpersonálních vztahů.

Aby však byla působnost sociálního pedagoga skutečně profesionální a efektivní, je dle Olecké, Přecechtěla a Skarupské (2019) nezbytné, aby sociální pedagog nevycházel v rámci svého profesního působení z neověřených poznatků. Je zapotřebí kriticky přistupovat k dosavadním vědeckým závěrům, získávat nové znalosti v této oblasti.

Co se týče dalších faktorů, majících vliv na konzumaci drog žáky 9. tříd, Uzun a Kelleciho (2018) zmiňují věk, kdy zejména po 17. roce narůstá konzumace drog. Grolmusová (2016) na základě výsledků studie ESPAD z roku 2015 konstatuje, že k největšímu nárůstu užívání drog u českých dospívajících dochází v souvislosti s přechodem ze základní školy na školu střední, s čímž souhlasí i Dolejš a Orel (2017), kteří považují za kritický zejména přechod ze základní školy na školu střední.

Frouzová (2003) zdůrazňuje nevhodný výchovný styl v současných českých rodinách, kdy rodiče zaujímají příliš protektivní přístup ke svým dětem, ochraňují je a poskytují jim takřka vše, co chtějí. Tím se ovšem dítě učí brát, nikoliv dávat. Rozvíjí se asociální životní

styl, kdy dnešní dospívající nedostatečně rozvíjejí pocit sounáležitosti, soustředí se sami na sebe, svá práva, očekávají bezstarostný život, neumí zvládat běžné problémy.

Podobně i Čábalová a Miovský (2013) uvádějí, že užívání drog souvisí s rodinnou výchovou, nicméně autoři kritizují zejména autoritativní výchovu, u níž byl prokázán negativní vliv na užívání návykových látek, konkrétně alkoholu. Procházka (2012) tak zdůrazňuje prevenci v rodině. Tato prevence by se měla dle Punové (2015) soustředit zejména na posilování protektivních faktorů.

Ve studii Kazdouha et al. (2018) bylo mimo jiné zjištěno, že k významným protektivním faktorům patřily preventivní programy realizované ve školách, které však často nedosahují potřebných kvalit a nemohou tak plně působit jako protektivní faktory. Na školách také často chybí specialisté na tuto problematiku, kteří by dokázali realizovat jako potřebnou osvětu, tak i poradenství. Naopak rizikově působí média, která až bagatelizují problematiku drog. Procházka (2012) konstatuje, že je nepříznivou skutečností, že sociální pedagogové působí jen velmi malou měrou na školách jako školní metodici prevence. Jejich komplexní přístup k dané oblasti, možnost zohledňovat specifika žáků z různých sociálních prostředí, umožňuje nastavit preventivní programy na školách úměrně dané komunitě, se zohledněním jejich specifík. Přítomnost určitých rizikových faktorů však ještě nutně neznamená, že je determinována životní dráha jedince.

2.3 Přístup žáků 9. tříd k návykovým látkám

Drogy jsou pro dospívající velmi atraktivní, což dokládají výsledky studie ESPAD z roku 2015. Z České republiky se této studii zúčastnilo 215 škol, kdy se jednalo o školy základní a střední (Grolmusová, 2016). Tabulka 2 podává hlavní zjištění.

Tabulka 2. Konzumace drog žáků ZŠ a SŠ dle výzkumu ESPAD

Drogy	Užívání	Bližší údaje
Cigarety	66,0 %	11 a více denně (4,5 %)
Alkohol	95,8 %	v poslední době (68,5 %)
Nelegální droga	37,4 %	první zkušenost ve 14,5 letech

Zdroj: autorka práce (upraveno podle Grolmusová, 2016)

Tabulka 2 dokládá poměrně vysokou konzumaci legálních i nelegálních drog, přičemž zejména vysoká konzumace alkoholu je značně nepříznivým zjištěním, nicméně není zjiš-

těním překvapujícím. Česká společnost je tolerantní vůči alkoholu, což se může promítat i do přístupu dospívajících k němu. Bývá běžné, že i malé děti jsou na rodinných či jiných oslavách vybízeny k tomu, aby ochutnaly alkohol.

Z uvedeného výzkumu vyplynulo, že z drog mají dospívající zkušenost nejčastěji s konopnými látkami, dále s extází, halucinogenními houbami, pervitinem a kokainem. Průměrný věk prvního experimentování s konopnými látkami činil 14,5 roku. Pro polovinu respondentů není problém obstarat si drogu, u cigaret a piva se jednalo 60 % respondentů. Co se týče užívání nelegálních drog, mezi dívkami a chlapci nebyly zjištěny rozdíly. Respondenti uváděli, že v konzumaci alkoholu a cigaret a též konopných látek nespatřují větší zdravotní rizika, jedná-li se pouze o příležitostnou konzumaci. Pravidelné užívání drog je již považováno za rizikovější, stejně jako u jiných drog než je marihuana. Klesá však počet žáků, kteří považují za velké riziko experiment s konopnými látkami a/nebo pervitinem (Grolmusová, 2016).

Novotný a Okrajek (2012) popisují výzkum provedený na vzorku 1 695 dětí ve věku 11 let a 1 603 adolescentů ve věku 15 let. Shrnutí výsledků je opět podáno v tabulce (tabulka 3).

Tabulka 3. Zkušenost s drogami mezi patnáctiletými

Drogy	Užívání
Cigarety	39,1 %
Alkohol	71,5 %
Nelegální droga	9,0 %

Zdroj: autorka práce (dle Novotný a Okrajek, 2012)

Kromě dat uvedených v tabulce 3 stojí za pozornost, že častěji kouří chlapci, zatímco konzumaci alkoholu uváděly častěji dívky. Pravidelnou konzumaci nelegálních drog udávali pouze patnáctiletí, nikoliv jedenáctiletí. Dále bylo detailněji zkoumáno užívání těkavých látek a lysohlávek, kdy obě skupiny respondentů uvedly příležitostné užití, jednalo se však jen o necelé procento z každého souboru (Novotný a Okrajek, 2012).

Uvedené studie umožňují získat přesnou představu o tom, jak jsou drogy v životě této populace zastoupeny. Jak je zřejmé, dospívající bagatelizují rizika užívání drog. Důležitá je tak osvěta, která je realizována v rámci preventivních programů. Tomuto tématu je věnována závěrečná kapitola teoretických východisek.

3 MOŽNOSTI PREVENCE UŽÍVÁNÍ NÁVYKOVÝCH LÁTEK ŽÁKY 9. TŘÍD

Třetí kapitola práce pojednání o prevenci užívání návykových látek, s to se zřetelem k prevenci zacílené na žáky 9. tříd ve Zlínském kraji. Nejprve je charakterizována národní protidrogová prevence, která je součástí protidrogové politiky. Uvedeny jsou formy prevence a pozornost je věnována především školské prevenci. Zmíněny jsou hlavní parametry preventivních programů, kterými by měl každý preventivní program disponovat. V závěru kapitoly jsou přiblíženy protidrogové programy nabízené ve Zlínském kraji.

3.1 Koncepce protidrogové prevence v České republice

Protidrogová prevence patří podle Plevy a Finesové (2018) ke stěžejním oblastem protidrogové politiky všech zemí Evropské unie, mezi které patří i Česká republika. Těžiště této politiky spočívá ve školské prevenci, která se zaměřuje nikoliv pouze na drogy, ale na celý komplex rizikového chování. V rámci drog jsou sledovány jak látky nelegální, tak i látky legální, tedy zejména alkohol a tabák. Hlavní cílovou skupinou prevence jsou ve všech členských zemích mladí experimentátoři s nelegálními drogami.

Protidrogová politika, do jejíhož rámce protidrogová prevence spadá, je v kompetenci vlády České republiky a její koordinaci má na starosti Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky, což je poradní orgán zřízený vládou. K hlavním úkolům tohoto orgánu je vytváření základních strategických dokumentů, kterými jsou např. Národní strategie protidrogové politiky, akční plány. Jedná se též o realizaci protidrogové politiky (tj. financování protidrogové politiky, služeb prevence a léčby). Na této politice se podílejí prakticky všechny ministerstva. Úkolem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) je zejména primární školská prevence rizikového chování a MŠMT také zodpovídá za legislativu v této oblasti. Významnou úlohu při realizaci protidrogové politiky má národní koordinátor pro protidrogovou politiku. Kraje koncipují Protidrogovou strategii kraje, mohou zřídit funkci protidrogového koordinátora. Ve Zlínském kraji funguje koordinátor v rámci Odboru Kanceláře hejtmána, na Oddělení organizačních činností a neziskového sektoru (Pleva a Finesová, 2018).

Finanční částky určené MŠMT na protidrogovou prevenci jsou důležité, neboť slouží mimo jiné k zajištění programů protidrogové prevence do škol. MŠMT vypisuje výzvy na programy primární prevence, přičemž částka, kterou disponuje na tyto účely, se dělí na

zajištění programů krajských, a to v menší míře, a zajištění programů ze strany právnických osob (MŠMT, 2018). Černý (2010) zdůrazňuje, že tyto programy musí být vhodně vedeny a např. u selektivní primární prevence nepostačuje, aby je vedl pedagog bez patřičné specializace. Tyto programy naopak mohou vést např. sociální pedagogové, u kterých je předpokládána dobrá obeznámenost práce s rizikovými skupinami.

Prevence v oblasti drog se dělí na primární, sekundární a terciární. Primární se dále člení na nespecifickou a specifickou prevenci. U specifické prevence se následně rozlišuje všeobecná, selektivní a indikovaná prevence. Nespecifická primární prevence se soustředí především na nabídku smysluplného trávení volného času. Specifická prevence se již konkrétně zaměřuje na uživatele drog. Všeobecná prevence, která k ní patří, se zaměřuje na děti a mládež, bez rozlišování míry rizika ve vztahu k drogám. Oproti tomu selektivní prevence je zaměřena na rizikové skupiny (těmi jsou např. osoby ze sociálně vyloučených lokalit, jedinci pocházejících z nefunkčních rodin, s přítomností rizikového chování). Indikovaná prevence je určena pro osoby, které drogy konzumují, včetně těch, které s nimi teprve začaly experimentovat. Cílem je oddálení užívání drog, snížení frekvence a objemu užívaných drog a zmírnění následků jejich užívání. Sekundární prevence se týká uživatelů drog a terciární prevence je zacílena na závislé jedince. Dochází např. k výměně injekčních stříkaček, nabídce léčby, detoxikaci apod. (Pavlas Martanová, 2015). Přístupy preventivního působení nejsou jednotné, což umožňuje jejich kombinaci a komplexní realizaci preventivní politiky, jak dokládá tabulka 4. V tabulce 4 si lze povšimnout, že v rámci školství je prosazován výchovně-vzdělávací přístup, kdy je cílem vhodně na žáky působit tak, aby rozuměli problematice drog, rizikům drog, osvojili si vhodný postoj k návykovým látkám, v ideálním případě, aby je neužívali.

Tabulka 4 Druhy přístupů k protidrogové prevenci

	Přístup	Oblast	Základní hledisko	Základní prvek	Způsob řešení
1	Výchovně vzdělávací	školství	výchova a vzdělávání	výchovně vzdělávací prvek	působení a ovlivňování
2	Medicínský	zdravotnictví	zdraví	nemoc	léčení
3	Právní	trestní politiky	sankce – regulace	společenská nebezpečnost	trestání
4	Sociální	sociální politiky	pomoc, organizace	sociální pomoc	sociální opatření
5	Policejní	policejní práce	ochrana společnosti	překročení zákona	represe

Zdroj: Veselá a Kanioková Veselá (2011, s. 156)

Jak vysvětluje Mravčík (2018), základním dokumentem v této oblasti je Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže, na krajské úrovni jsou realizovány krajské plány primární prevence rizikového chování. Národní ústav pro vzdělávání zajišťuje systém certifikace všeobecné, selektivní a indikované prevence. V roce 2016 byl spuštěn jednotný elektronický systém výkaznictví a sběru dat ve školské prevenci na úrovni jednotlivých škol a školských zařízení. V roce 2017 do systému vstoupilo 63 % všech základních a středních škol.

Protidrogová prevence je financována i z krajů a obcí, kdy jsou následně tyto finance určeny pro školy, případně nestátní neziskové či jiné organizace, které se na tuto oblast zaměřují. Za pozornost stojí, že Zlínský kraj v porovnání s ostatními kraji patří k těm, ve kterých je toto financování nejnižší: v období let 2013-2018 se jednalo o částku 5,2 mil. Kč, pro srovnání v Praze se jednalo o částku 59,6 mil. Kč (MŠMT, 2019a).

3.2 Prevence v oblasti drog u žáků 9. tříd

Systém školské primární protidrogové prevence je v kompetenci MŠMT a zajišťují jej školní, okresní a krajské metodici prevence, kdy tedy dochází k řízení jejich činnosti ze strany MŠMT. Školská protidrogová prevence se zaměřuje na výchovu žáků ke zdravému životnímu stylu, pozitivní sociální chování žáků a vhodný osobnostní rozvoj. U dětí je posilována odolnost vůči drogám, jsou rozvíjeny dovednosti potřebné k odolání nabídce užití drog, eliminaci rizika užívání návykových látek. Protidrogová prevence je pouze jednou ze složek preventivních programů ve škole, které se celkově soustředí na rizikové chování žáků. Primárně je prevence rizikového chování v kompetenci školního metodika prevence, ovšem důležité je i vzdělání všech ostatních učitelů v této oblasti (Machová, Kubátová a kol., 2015).

Jak vysvětluje Kendíková (2018), metodik prevence je poradenský pracovník školy, který se primárně soustředí na prevenci sociálně patologických jevů. Činnosti metodika prevence lze podle autorky rozdělit do čtyř skupin: na činnosti metodické, činnosti koordinační, informační a poradenské. Je žádoucí, aby se metodik prevence podílel na vytváření školních vzdělávacích programů, měl by zajišťovat preventivní aktivity pro žáky, spolupracovat s pracovníky pedagogicko-psychologických poraden a dalších služeb a institucí, které v oblasti návykových látek a prevence jejich užívání působí. Pokud se ve škole vyskytne rizikové chování, metodik prevence kontaktuje odpovídající odborné pracoviště, participuje na intervenci a následné péči.

Preventivní programy, které žáci v rámci svého vzdělávání absolvují, by měly naplňovat následující kritéria:

- každý program by měl být evaluován, tj. mělo by být u něj ověřeno, zda je vhodný pro danou cílovou skupinu, že je prováděn dle doporučení autorů, že nepůsobí kontraproduktivně, že splňuje definované cíle;
- preventivní program musí být koncipován komplexně, mělo by se jednat o koordinovanou spolupráci různých institucí;
- programy by měly odpovídat věku a rizikivosti cílové skupiny;
- důležitý je včasný začátek, kterým je předškolní věk;
- žáci by měli pracovat malých skupinách, přitomno by mělo být maximálně 30 účastníků, uspořádání by mělo být kruhové, především by měl program probíhat formou dialogu a četných interakcí mezi jeho účastníky;
- cílová skupina se musí programu aktivně účastnit, velmi důležitý je tzv. peer prvek, tj. program může být vytvořen dospělými, ale s žáky by měl velkou měrou či zcela jednat jejich vrstevník, což na žáky působí nejvíce motivačně;
- programy musí reagovat na aktuální trendy (příkladem mohou být syntetické drogy či jiné novinky, které se na drogovém trhu objeví, aktuálnost se týká i chování žáků);
- mělo by být využíváno KAB modelu: jedná se o zkratku tří anglických slov: knowledge, attitude, behavior (znalosti, postoj, chování) – tj. program by měl působit na změnu postojů a chování vůči drogám, nemělo by se jednat o pouhé předávání poznatků;
- důraz na kontext programu (respektování specifík lokality, spolupráce s rodiči apod.);
- akcent na denormalizaci a podporu protektivních programů ve společnosti (žáci by měli získat dojem, že užívání drog není normální. Programy by zároveň měly přispívat k posilování důrazu kladeného na vytváření a realizaci protektivních programů) (MŠMT, 2019a).

V Metodickém doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže je uvedeno, že by měly školy vytvářet podmínky pro předcházení výskytu užívání návykových látek v prostorách školy v době vyučování i v rámci všech školních akcí a mimoškolní činnosti. Ve školním řádu musí být jasně vymezen zákaz užívání návykových látek a jejich vnášení do školy, což platí i pro tabák a alkohol. V případě potřeby má škola jednat

s policií s orgánem sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD). Všechny postupy a opatření v souvislosti s návykovými látkami by měla mít škola zpracované ve školním řádu a dalších materiálech (MŠMT, 2019b).

3.3 Protidrogové preventivní programy ve Zlínském kraji

Síť služeb či poskytovatelů primární prevence rizikového chování představují ve Zlínském kraji školy a školská zařízení, Krajská pedagogicko-psychologická poradna a Zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků Zlín, nestátní zdravotnické organizace a síť návazných služeb, kterými jsou zejména střediska výchovné péče, nízkoprahová zařízení pro děti a mládež. V kraji funguje krajský školský koordinátor prevence. Okresní metodici prevence jsou pouze 2, v jejich kompetenci je prevence pro celý Zlínský kraj. Zlínský kraj ze svého rozpočtu podporuje realizaci primárně preventivních aktivit ve školách, a to v rámci dvou následujících dotačních programů:

- Program na podporu nestátních neziskových organizací v oblasti prevence rizikových typů chování: program podporuje nestátní neziskové organizace a jejich preventivní programy, které se zaměřují na práci s dětmi, dospívajícími a mladými dospělými. Jednat se může o jedince potenciálně ohrožené rizikovým chováním či skupiny, u nichž se již toto chování vyskytuje. Cílem je též vytvořit síť programů, udržovat s cílovou skupinou dlouhodobější kontakt, nabízet aktivity a služby zaměřené na zdravý životní styl;
- Program na podporu škol a školských zařízení v oblasti prevence rizikových typů chování: program funguje od roku 2015. Podporuje všeobecnou specifickou primární prevenci rizikového chování. Důraz je kladen na rozvoj optimálních klíčových kompetencí, osobnost jedince, zlepšení psychosociálního klimatu ve školách a třídách (Kostková, 2019).

V roce 2017 bylo ve Zlínském kraji realizováno celkem 13 certifikovaných programů primární prevence, z nichž 11 se týkalo všeobecné prevence, 1 byl zaměřena na selektivní prevenci a 1 se týkal indikované prevence (MŠMT, 2019b).

Co se týče konkrétních programů, jedná se o programy Hra na hraně, Křižovatky, Orientační dny, Preventivní programy, Prevence rizikového chování aneb prevence hrou!, SAVIO – preventivní program pro školy Zlínského kraje, Závislost tady a teď. Programy jsou určeny především pro žáky 2. ročníků základních škol a studenty středních škol. Program Hra na hraně vychází ze zážitkové pedagogiky a orientuje se na problémové hráčství,

ale i na závislostní chování, na který cílí i program Závislost tady a teď. Ostatní programy se soustředí na rozvoj pozitivních životních alternativ, včetně problematiky závislosti. S výjimkou programů Preventivní programy a Prevence rizikového chování aneb prevence hrou! nejsou tyto programy certifikovány. Kromě toho kraj pravidelně pořádá každým rokem krajské konference k primární prevenci rizikového chování určené pro základní a střední školy a též konference pro školy mateřské (Kostková, 2019).

K výše uvedeným programům lze doplnit, že tato koncepce do značné míry neodpovídá současným poznatkům o realizaci prevence v závislostním chování. Jak bylo uváděno, s prevencí je zapotřebí začít již v předškolním věku, ovšem popsané programy, s výjimkou konference zaměřené na mateřské školy, na tuto cílovou skupinu nejsou zaměřeny. K zmíněným nedostatkům v oblasti financování preventivních programů ve Zlínském kraji tak lze doplnit i nízké zaměření na včasnou prevenci u dětí.

4 ZÁVĚR

Na závěr teoretické části práce lze shrnout, že drogy jsou značným rizikem pro žáky 9. tříd základních škol, což je dáno velkou měrou specifiky dospívání. Drogy pochopitelně představují riziko i pro dospělé, v historii lidstva se vždy těšily značné oblibě, neboť nabízejí rychlý únik od starostí, zdánlivou blízkost s druhými, možnost většího sebepřijetí, pakliže jedinec bojuje s náhledem na vlastní osobu. Drogy zkreslují realitu a často nabízejí takové její vnímání, které tiší pochyby a posiluje nekritické hodnocení reality.

Uvedeny byly rizikové a protektivní faktory v souvislosti s konzumací drog u žáků 9. tříd. Popsány byly také možnosti prevence v oblasti drog, zejména v rámci školního prostředí. Jak bylo uváděno, důležité je zaměřovat se nejen na faktory rizikové, ale též na faktory protektivní. Speciální pedagog a další odborníci mohou u žáků 9. tříd s těmito faktory v rámci prevence pracovat tak, aby bylo docíleno snížení rizika konzumace drog, nebo alespoň aby nastalo oddálení prvního kontaktu s drogami. Prvotní je však tyto faktory zmapovat. Této oblasti bude věnována pozornost ve výzkumu, jehož realizace a výsledky jsou popsány v praktické části práce.

PRAKTICKÁ ČÁST

5 POPIS VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

5.1 Výzkumný problém, cíle výzkumu a výzkumné otázky

Výzkumný problém zněl: Jaké jsou znalosti a zkušenosti žáků 9. tříd s drogami a návykovými látkami?

Hlavním výzkumným cílem byla analýza znalostí (informací) žáků 9. tříd o rizicích drog či návykových látek, zjištění osobních zkušeností s jejich užíváním a případných vlivů, které k užívání těchto látek vedly.

Od hlavního výzkumného cíle byly odvozeny následující **dílčí výzkumné cíle (DC):**

- **DC1:** Analyzovat znalosti žáků 9. tříd na Vsetínsku o rizicích drog či návykových látek (položky v dotazníku 1 - 8);
- **DC2:** Zjistit zkušenosti žáků 9. tříd na Vsetínsku s užíváním drog či návykových látek (položky v dotazníku 9 - 17);
- **DC3:** Zjistit, jaké faktory ovlivňují žáky 9. tříd na Vsetínsku při užívání drog či návykových látek (položky v dotazníku 18 - 25).

Kromě cílů výzkumu byly stanoveny i **výzkumné otázky (VO)**. Formulované výzkumné otázky (VO) byly následující:

- **VO1:** Jaké jsou znalosti žáků 9. tříd na Vsetínsku o rizicích drog či návykových látek?
- **VO2:** Jaké jsou zkušenosti žáků 9. tříd na Vsetínsku s užíváním drog či návykových látek?
- **VO3:** Jaké faktory ovlivňují žáky 9. tříd na Vsetínsku při užívání drog či návykových látek?

5.2 Metodika výzkumu

Vzhledem ke koncepci výzkumu, kdy bylo záměrem získat data od většího počtu respondentů, byl zvolen kvantitativní výzkum. Metodou výzkumu byl dotazník vlastní konstrukce, jehož podoba je uvedena v oddílu příloh (příloha č. 1).

5.2.1 Metoda sběru dat

Byl zvolen anonymní dotazník. Dle Chrásky (2016) patří dotazník k velmi často využívaným explorativním metodám při získávání důležitých dat v pedagogickém výzkumu. Dotazník je časově nenáročný a jeho vyplnění zabere respondentům méně času, tedy lze jej

administrovat např. v rámci vyučovací hodiny, kdy navíc učitel může následně na dané téma navázat realizací preventivních aktivit. Jeho využití je vhodné při sběru velkého množství informací od velkého množství respondentů. Jeho nevýhodou však může být to, že pravdivost odpovědí nelze nijak ověřit. To se týká zejména subjektivních výpovědí žáků.

V dotazníku byly použity otázky uzavřené, polouzavřené a otevřené. Uzavřené otázky byly zvoleny kvůli jednoduchosti vyplnění odpovědí pro respondenty a kvůli snadnému zpracování získaných údajů. V typu polouzavřených otázek se kombinují otevřené otázky s uzavřenými. Polouzavřené otázky byly zvoleny pro upřesnění daných odpovědí. Otevřené otázky umožňují získat osobní a detailní informace od respondentů, tedy i vedou k hlubšímu vhledu do zkoumaného problematiky.

5.2.2 Předvýzkum

Před vlastní administrací dotazníku byl v měsíci listopadu 2019 proveden předvýzkum, který dle Dismana (2011) umožňuje otestovat nástroj, který má být ve výzkumu užít, tedy sestrojený dotazník.

Do předvýzkumu byli zahrnuti žáci 9. ročníků základních škol, z blízkého sociálního okolí autorky práce. Na základě jejich zpětné vazby byla pozměněna formulace otázky č. 10, u níž byly doplněny příklady blíže vysvětlující obsah položené otázky. U otázky č. 7 byla přidána možnost doplňující (otevřené) odpovědi.

Předvýzkumu se zúčastnili 4 žáci 9. tříd základních škol. Tito žáci nejprve vyplnili dotazník, poté s nimi autorka práce detailně probrala každou z otázek, ve smyslu její srozumitelnosti, případné absence nabídnutých alternativ odpovědí apod. Tito žáci byli již před administrací dotazníku seznámeni s tím, že jejich odpovědi nebudou zahrnuty do samotného dotazníkového šetření, podali ústní souhlas s účastí v předvýzkumu.

5.2.3 Organizace a časový průběh výzkumu

Výzkum byl proveden v měsících leden až únor 2020, a to nejprve ve dvou vybraných základních školách ve Zlínském regionu. Zvolen byl záměrný výběr. Jednalo se o školy plně organizované, tedy s prvním a druhým stupněm, přičemž výběrový soubor tvořili žáci 9. ročníků.

Volba škol vycházela z možností autorky práce a ochoty oslovených ředitelů škol. Ředitelé škol byli prostřednictvím e-mailů osloveni autorkou práce se žádostí o účast ve výzkumu.

Po získání souhlasu byl smluven termín administrace dotazníků, a to ve vybraných třídách škol. Dotazníky byly rozdány autorkou práce, která byla ve třídě přítomna po celou dobu vyplňování dotazníků, v případě potřeby se mohli žáci dotazovat na to, co jim bylo nejasné, čehož však nevyužil žádný z respondentů. Při rozdávání dotazníků byl od každého žáka získán ústní souhlas s účastí ve výzkumu.

Vyplněné dotazníky odevzdávali žáci přímo autorce práce. Učitelé tak neměli přístup k odpovědím žákům, což lze považovat za významné z hlediska získání důvěry žáků a zvýšení jejich ochoty podat v dotazníku pravdivé informace. Žákům také byla přislíbena anonymita. Z tohoto důvodu není uváděn přesný název škol, v nichž výzkum probíhal.

Dle vstupních informací ze strany ředitelů škol byly připraveny dotazníky v potřebném počtu, tedy dle počtu žáků v jednotlivých třídách, v nichž mělo být výzkumné šetření realizováno.

5.2.4 Výzkumný soubor

Výzkum byl proveden celkem ve třech základních školách. Původně byly osloveny dvě školy, podle informací o počtu žáků bylo předpokládáno, že bude získáno více než 60 plně vyplněných dotazníků (v jedné škole jsou dvě deváté třídy, ve druhé pouze jedna), nicméně získáno bylo méně než 60 dotazníků.

Osloveny tak byly další tři školy, opět náhodně vybrány ze Zlínského regionu. Pouze jeden ředitel z těchto třech škol souhlasil s účastí ve výzkumu. Výzkum ve třetí škole proběhl v měsíci únoru 2020 a sběru dat bylo proveden stejným způsobem, jako v předchozích dvou školách.

Celkem bylo rozdáno 105 dotazníků. Navráceno bylo 95 dotazníků, ovšem dva dotazníky byly po kontrole kvůli neúplnému vyplnění vyřazeny. Celkem tak bylo získáno plně vyplněných 93 dotazníků. Návratnost dotazníků tedy činila 88,6 %. Popis výzkumného souboru je podán v kapitole 6.1.

5.2.5 Metody analýzy dat

Data byla nejdříve zpracována ručně, pomocí čárkovací metody. Dále byla data pomocí programu MS Excel zpracována do tabulek absolutní a relativní četnosti. Pro větší přehlednost u některých položek byly vytvořeny grafy, u kterých jsou výsledky znázorněny v procentech.

6 VÝSLEDKY VÝZKUMU A INTERPRETACE DAT

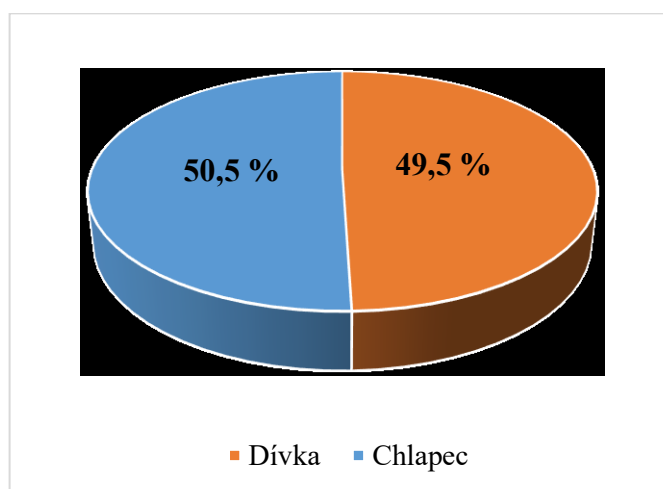
Kapitola prezentuje zjištěné výsledky výzkumu. Nejprve je charakterizován výzkumný soubor, a to s využitím identifikačních otázek, které byly umístěny v úvodu dotazníku, před vlastními dotazníkovými položkami, vztahujícími se ke stanoveným cílům výzkumu a výzkumným otázkám.

Výsledky dotazníku jsou dále uváděny dle tří oblastí, které zkoumaly dílčí cíle výzkumu a výzkumné otázky a kterými byly znalosti žáků 9. tříd o drogách a návykových látkách, zkušenosti těchto žáků s drogami a návykovými látkami a faktory, které ovlivňují žáky 9. tříd při konzumaci drog a návykových látek. Zjištěná data jsou pro větší přehlednost prezentována graficky (grafy, případně tabulky), s doplněním o slovní komentář.

6.1 Charakteristika výzkumného souboru

Jak již bylo uváděno, výzkumný soubor tvořilo 93 žáků. Graf 1 prezentuje rozložení výzkumného souboru dle pohlaví žáků. **Úvodní položka zněla: Jsi:**

Graf 1: Pohlaví respondentů

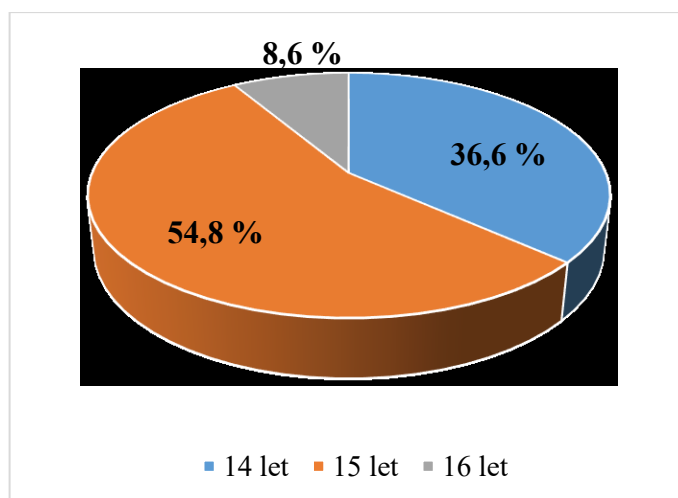

Zdroj: vlastní výzkum

Jak je z grafu 1 zřejmé, chlapci a dívky byli zastoupeni ve výzkumném souboru téměř shodně, což také odpovídá běžnému složení devátých tříd, v nichž nebývá převaha jednoho z pohlaví. Ve výzkumném souboru bylo zastoupeno 46 (49,5 %) dívek a 47 (50,5 %) chlapců.

Další identifikační otázkou byl zjišťován věk respondentů. Výsledky prezentuje graf 2. **Druhá identifikační položka zněla: Tvůj věk:**

Graf 2: Věk respondentů

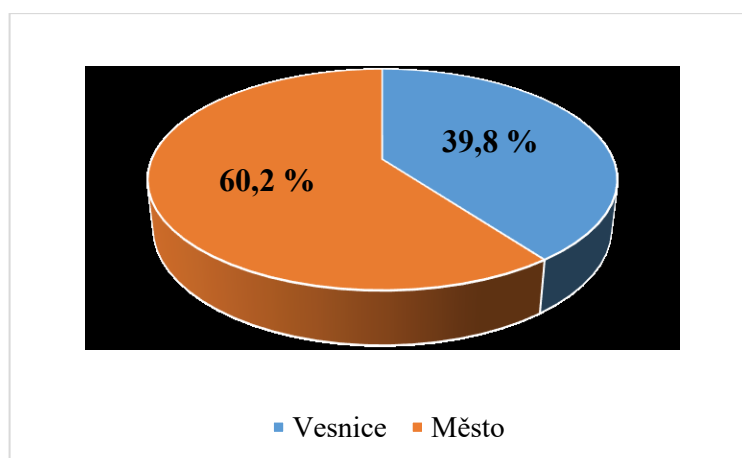

Zdroj: vlastní výzkum

Graf 2 dokládá, že ve výzkumném souboru převažovali žáci ve věku 15 let, kterých bylo ve výzkumném souboru 51 (54,8 %). Toto zjištění není překvapující, neboť většina dětí zahajuje školní docházku v 6 letech, v 9. třídě je tak většině žáků 15 let. Výjimku představují žáci, kteří při nástupu do 1. třídy dosud nedosáhli 6 let, případně se může jednat o žáky, kteří měli odklad školní docházky. Ve výzkumném souboru bylo tedy dále 34 (36,6 %) žáků, kteří uvedli, že je jim 14 let, dalším 8 (8,6 %) respondentům bylo v době realizace výzkumného šetření 16 let.

Poslední identifikační otázkou bylo zjišťováno bydliště žáků, tedy zda žáci bydlí ve městě či na vesnici. Výsledky podává graf 3. **Poslední identifikační položka zněla: Kde bydlíš?**

Graf 3: Bydliště respondentů

Zdroj: vlastní výzkum

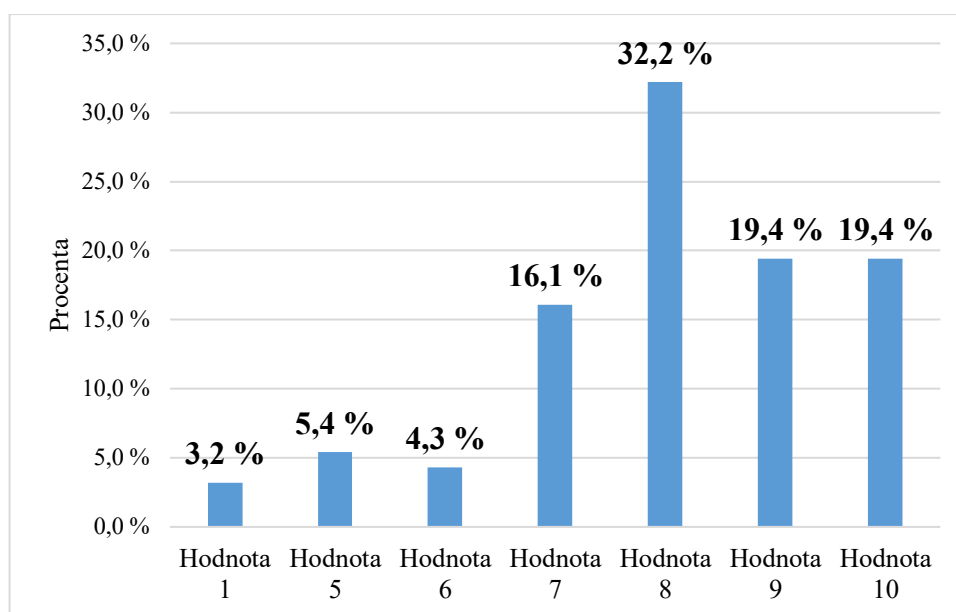
V grafu 3 si lze povšimnout, že ve výzkumném souboru převládali žáci žijící ve městě 56 (60,2 %) respondentů) oproti žákům žijícím na vesnici 37 (39,8 %) respondentů. Tento nepoměr mohl být dán výběrem jednotlivých škol, nicméně rozdíl není natolik velký (činí 20,4 %), aby nebylo možné považovat výzkumný soubor za vhodný pro realizaci výzkumu.

6.2 Znalosti žáků 9. tříd o drogách a návykových látkách

1. Jak hodnotíš riziko užívání návykových látek pro tvé fyzické i psychické zdraví?

Uveď prosím číslo na stupnici 1-10, kde 1 = nejmenší riziko, 10 = největší riziko:

Graf 4: Hodnocení rizika užívání drog a návykových látek žáky

Zdroj: vlastní výzkum

Graf 4 prezentuje dílčí výsledky, tedy volbu jednotlivých hodnot respondenty. Jak je z grafu 4 patrné, žáci nevolili hodnoty 2-4, celkově převažovala volba hodnot vyšších než 5, značící tak hodnocení velkého (většího) rizika užívání drog a návykových látek na fyzické a psychické zdraví jedince. Většina oslovených žáků tedy soudí, že riziko konzumace drog a návykových látek je velké.

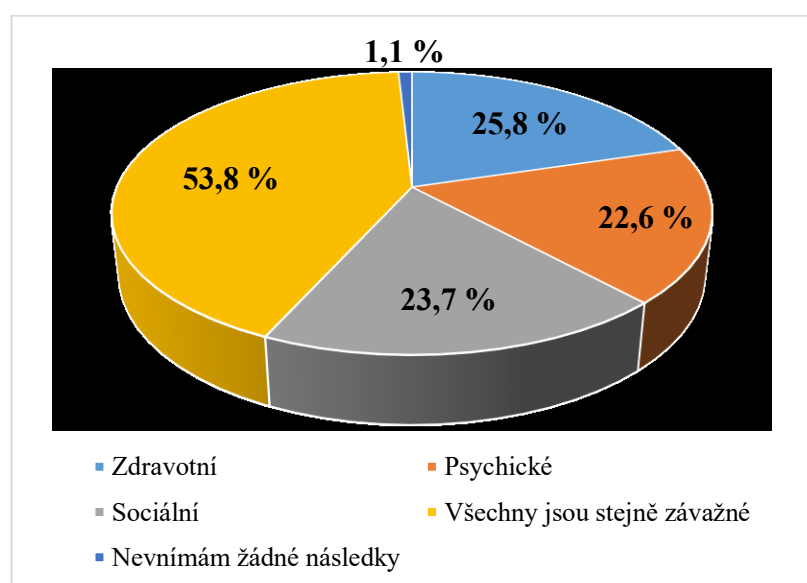
Nejčastěji volili žáci hodnotu 8, kterou uvedlo 30 (32,2 %) respondentů. Naopak nejméně často se z volených hodnot jednalo o hodnotu 1 (tj. nejmenší riziko), kterou uvedli 3 (3,2 %) žáci. Nejvyšší hodnoty 9 a 10 volili žáci stejnou měrou, kdy se vždy jednalo o 18 (19,4 %) respondentů.

Co se týče průměrné hodnoty odpovědí, průměr činil 7,9, směrodatná odchylka činila 1,85, což je patrné i z grafu 4, neboť rozptyl mezi volenými hodnotami byl výrazný, zejména tedy v případě volby hodnot 1-5.

2. Jaké následky považuješ za nejdůležitější v souvislosti s užíváním drog? Můžeš uvést více možných odpovědí:

U této otázky mohli respondenti volit více alternativ odpovědí, celkový počet respondentů tak neodpovídá počtu žáků. Zjištěné výsledky prezentuje graf 5.

Graf 5: Hodnocení následků konzumace drog, návykových látek

Zdroj: vlastní výzkum

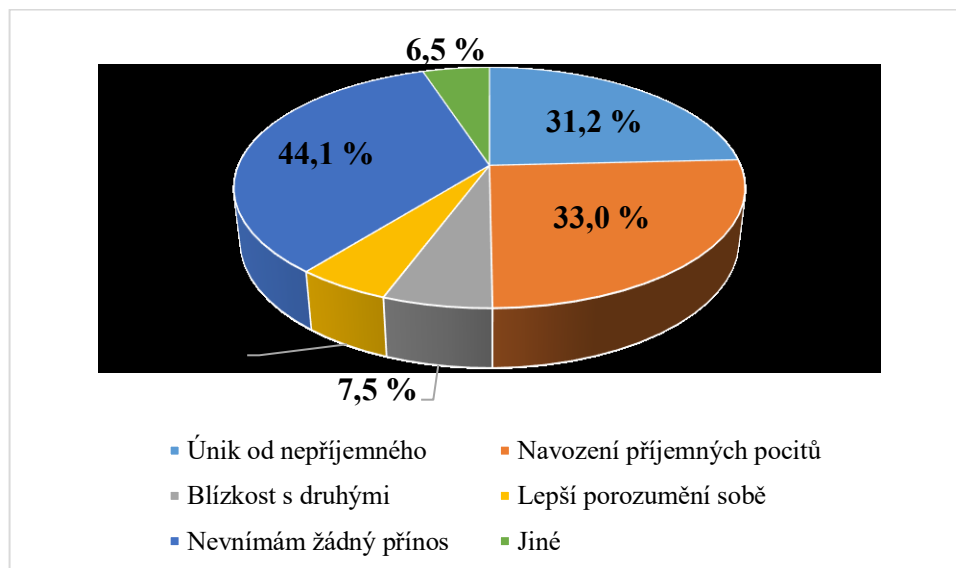
Graf 5 dokládá, že nejčastěji žáci uváděli, že všechny možné následky užívání drog a návykových látek jsou stejně závažné. Tuto odpověď zvolilo 50 (53,8 %) respondentů a danou volbu lze hodnotit kladně. I když se často zdůrazňují zejména fyzické následky konzumace drog a návykových látek, další důsledky (v rovině psychického zdraví, oblasti sociální) jsou též velmi závažné, mohou velmi negativně ovlivnit život jedince, což platí zejména pro dospívající, u nichž dochází k formování identity, stabilita psychiky a začleňování jedince do vrstevnického kolektivu nabývá v tomto období na významu. Konzumace drog může navíc spustit dosud latentní psychické onemocnění, či k němu může vést.

Pouze psychickou rovinu zdůraznilo 21 (22,6 %) žáků, výlučně sociální následky zmínilo 22 (23,7 %) žáků. Pouze 1 žák uvedl, že nespatřuje žádné následky v souvislosti s konzumací drog a návykových látek.

Možnost „jiné“, která byla též žákům nabídnuta, nezvolil žádný z respondentů.

3. V čem spatřuješ přínos užívání návykových látek? Můžeš uvést více možností:

Graf 6: Přínos užívání návykových látek

Zdroj: vlastní výzkum

I když se může jevit položená otázka jako paradoxní, jak bylo uváděno v teoretické části práce, drogy přináší konzumentům určité benefity, a to ze subjektivního hlediska. Zejména v populaci dospívajících jsou právě pro tyto subjektivně vnímané přínosy drogy a návykové látky vyhledávány – opět se jedná o spojitost zejména s formováním identity a potřebou být přijímán vrstevníky.

Respondenti využili možnosti volit více odpovědí. Nejčastěji bylo žáky uváděno, že žádný přínos v konzumaci návykových látek nespatřují, což uvedlo 41 (44,1 %) respondentů. Druhou nejčastější odpovědí bylo, že návykové látky přináší příjemné pocity (31 (33 %) respondentů), značná četnost odpovědí byla zjištěna i v případě úniku od nepříjemných pocitů, stavů (29 (31,2 %) respondentů).

U této otázky již 6 (6,5 %) žáků zvolilo vlastní (jinou) odpověď. Odpovědi těchto respondentů byly následující:

- návyk;
- nejsou žádné přínosy;
- někdo drogy může brát kvůli pozornosti, aby zapadl;
- pomoci lidem od silných bolestí;

- žádné neberu.

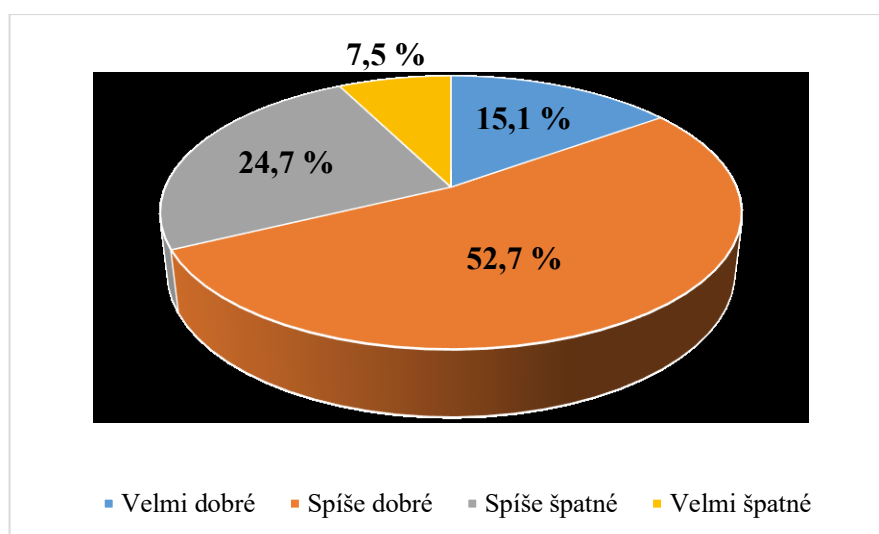
Jak je z těchto odpovědí zřejmé, dvě z nich (tj. „nejsou žádné přínosy“ a „někdo drogy může brát kvůli pozornosti, aby zapadl“) mohli žáci přiřadit k nabízeným odpovědím (tj. možnost „c) blízkost s druhými při užívání drogy (v partě, subkultuře)“ a „e) nespátují žádný přínos při užívání návykových látek“). Odpověď „žádné neberu“ lze vnímat jako reflexi nedostatečně formulovaných možných odpovědí, kdy mohla být nabídnuta i odpověď „nevím“. K tomuto však nebylo záměrně přistoupeno, cílem bylo přimět žáky k hlubší úvaze nad položenou otázkou, žáci mohli zvolit i odpověď, že žádný přínos v užívání drog nespátují, což by souviselo s tím, že drogy neužívají.

4. Jak hodnotíš své znalosti v problematice návykových látek?

Zjištěné výsledky prezentuje graf 7, z nějž je patrné, že většina žáků 63 (67,8 %) žáků hodnotí své znalosti v problematice návykových látek kladně, přičemž nejčastěji volenou odpovědí bylo „spíše dobré“, kdy tuto alternativu odpovědi uvedlo 49 (52,7 %) žáků.

Nutno ovšem podotknout, že celkový výsledek není příznivý, neboť ostatních 30 (32,2 %) žáků hodnotí své znalosti v problematice návykových látek jako špatné, kdy se tedy jedná téměř o třetinu žáků. V tomto věku, či právě v tomto věku, který je rizikový pro užívání návykových látek, by měli mít žáci o dané problematice dostatečné či výtečné znalosti. Celkem 7 (7,5 %) respondentů hodnotí své znalosti v dané problematice jako velmi špatné.

Graf 7: Hodnocení znalostí v problematice návykových látek

Zdroj: vlastní výzkum

5. Uved' prosím, z jakých zdrojů jsi čerpal/a při získávání poznatků o návykových látkách. Označ prosím všechny možnosti, které se Tě týkají:

Žákům byl podán výčet možných odpovědí, volit mohli i odpověď vlastní. Přehled zjištěných odpovědí podává tabulka 5.

Tabulka 5: Zdroje, z nichž čerpali žáci informace o návykových látkách

Odpovědi	Absolutní četnost	Relativní četnost
Rodiče	42	45,2 %
Sourozenci, sourozenec	12	12,9 %
Jiní příbuzní	13	14,0 %
Kamarádi ze školy	35	37,6 %
Kamarádi mimo školu	33	35,5 %
Dospělý mimo rodinu	13	14,0 %
Třídní učitel	28	30,1 %
Jiný učitel	21	22,6 %
Odborné knihy, časopisy	17	18,3 %
Internet	67	72,0 %
Přednáška, workshop ve škole	50	53,8 %
Přednáška, workshop mimo školu	12	12,9 %
Z žádných zdrojů	2	2,2 %
Jiné	4	4,3 %

Zdroj: vlastní výzkum

V tabulce 5 si lze povšimnout, že nejčastěji byl uváděn internet (67 (72 %) žáků), což není překvapující, neboť žáci v tomto věku volí častěji internet než např. odborné knihy či časopisy, které uvedlo jen 17 (18,3 %) žáků.

Žádoucí by však bylo, aby byli spíše uváděni rodiče či třídní učitelé nebo jiní učitelé: právě ti by měli zajišťovat potřebnou prevenci a informovanost, navíc v dialogu lze získat více poznatků než jen čtením článků, výzkumů apod. Rodiče uvedlo jen 42 (45,2 %) žáků, třídního učitele 28 (30,1 %) žáků, jiného učitele než třídního 21 (22,6 %) žáků.

Nicméně více než polovina žáků zvolila přednášky, workshopy, exkurze či jiné formáty prevence drog a návykových látek (jednalo se o 50 (53,8 %) žáků) jakožto aktivity škol, což je sice kladné, bylo však předpokládáno, že tuto odpověď zvolí všichni nebo téměř všichni žáci.

Vlastní odpověď uvedli 4 žáci, odpovědi těchto respondentů byly následující:

- exkurzí v protidrogovém vlaku zajišťující školou;
- nečerpám z žádných zdrojů, protože se o takové věci nezajímám;
- protidrogový vlak;
- zkušenost s vlastní matkou.

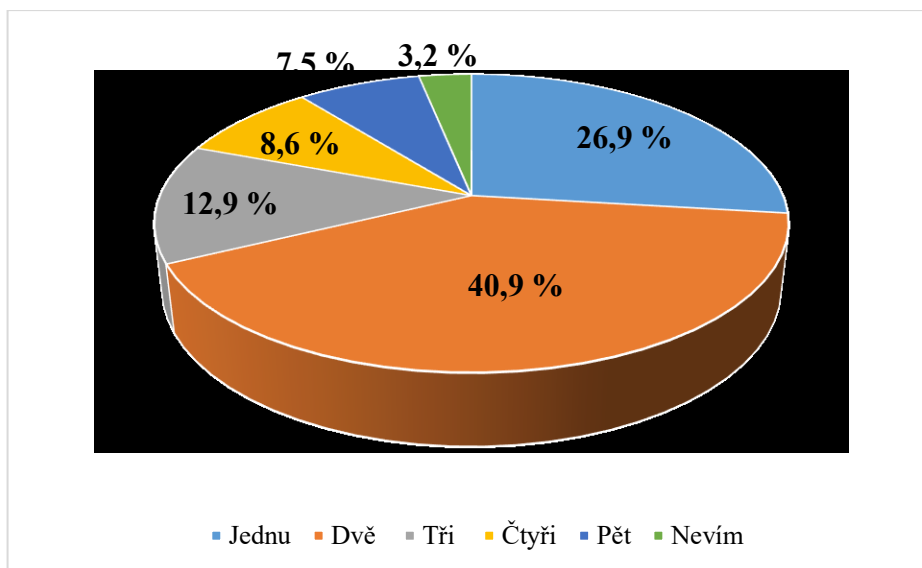
Možnost exkurze protidrogového vlaku, realizované v rámci školy, mohla být přiřazena k nabídnuté odpovědi „k) přednáška, workshop, exkurze apod. ve škole na toto téma“, daný respondent však patrně reagoval na skutečnost, že protidrogový vlak (RevolutionTrain) se navštěvuje v prostorách mimo školu. Nelze ani ocenit to, že další respondent tyto poznatky nezískává kvůli nezájmu o toto téma: je zapotřebí dané poznatky v rámci prevence získat, aby v případě, kdy se žák setká s drogou, navíc v situaci, kdy může být citlivý vůči jejímu užití, byl vybaven potřebnými poznatky. Lze také doplnit, že poznatky získané z internetu nemusí být zcela přesné či pravdivé.

6. Pokud jsi absolvoval/a workshop, přednášku apod. na téma návykových látek, uveď prosím:

K této otázce se vztahovalo více podotázek. První z nich se týkala toho, kolik přednášek, workshopů žáci absolvovali. Otázka byla otevřená. Přehled odpovědí podává graf 6.

V grafu 6 si lze povšimnout, že nejčastěji žáci uváděli, že absolvovali 2 přednášky 38 (40,9 %) respondentů a dále se jednalo pouze o 1 přednášku (workshop, exkurzi apod.), což uvedlo 25 (26,9 %) respondentů. Celkem 3 (3,2 %) respondenti nebyli schopni uvést počet, odpověděli, že neví.

Graf 8: Počet absolvovaných přednášek apod.

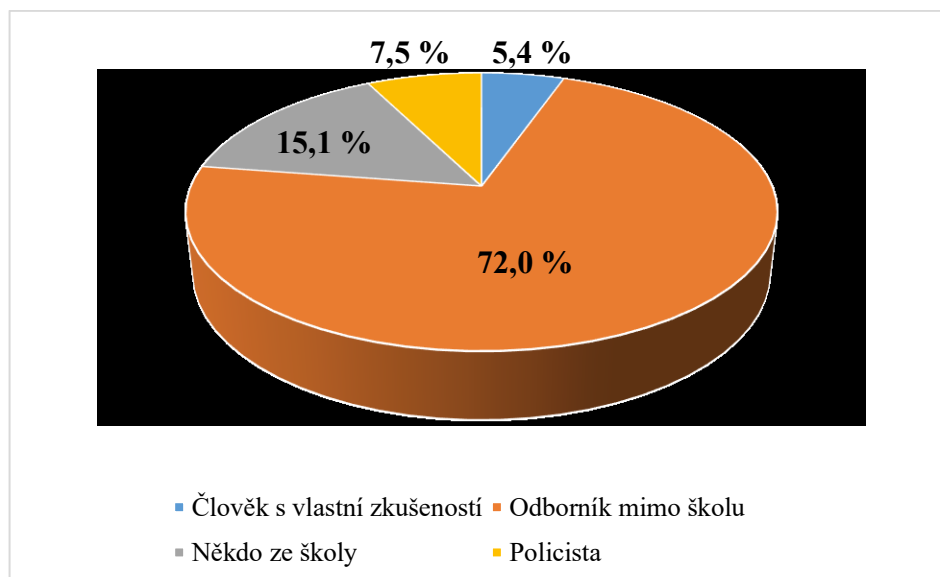

Zdroj: vlastní výzkum

Rozptyl v počtu uvedených přednášek, workshopů, exkurzí apod. je značný, což tedy může odrážet odlišný počet preventivních akcí na toto téma, absolvovaný žáky různých škol.

Graf 9 zachycuje, kdo přednášku vedl. Opět se jednalo o otázku otevřenou.

Graf 9: Kdo vedl preventivní aktivitu

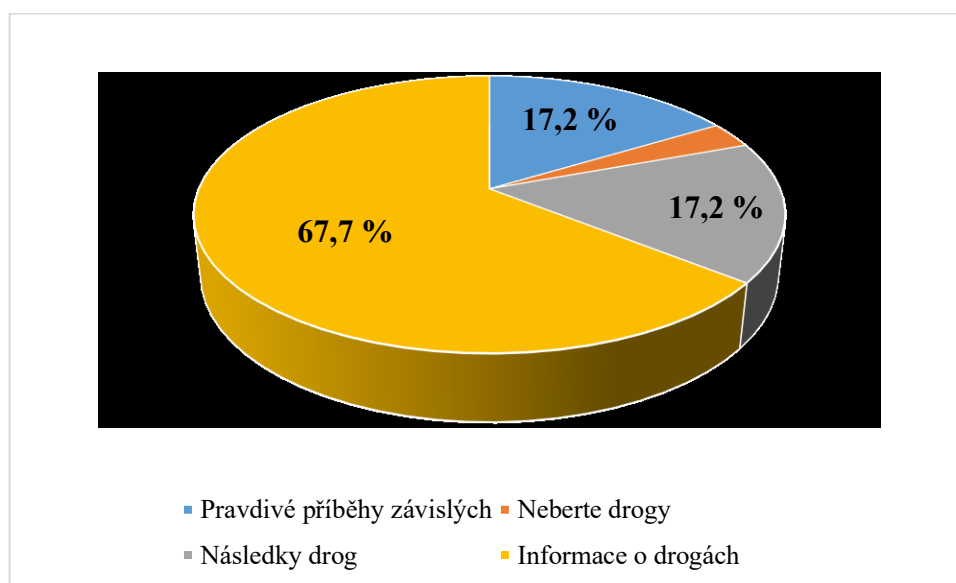
Zdroj: vlastní výzkum

Nejčastěji byl uváděn odborník mimo školu (67 (72 % odpovědí) a dále někdo ze školy (14 (15,1 %) žáků). Většinu preventivních aktivit tedy v oslovených školách zajišťují externí odborníci. Celkem 5 (5,4 %) respondentů odpovědělo, že se jednalo o osobu dříve

závislou, přičemž tato odpověď se vztahovala k návštěvě RevolutionTrain, lze tedy předpokládat, že tuto zkušenost má více žáků, neboť návštěva vlaku byla popsána více žáky, ovšem odpověď zněla, že se jednalo o odborníka mimo školu. Celkem 7 (7,5 %) respondentů uvedlo osobu policisty.

Poslední, opět otevřená otázka, se týkala toho, co bylo obsahem těchto preventivních aktivit. Přehled podává graf 10.

Graf 10: Obsah preventivních aktivit

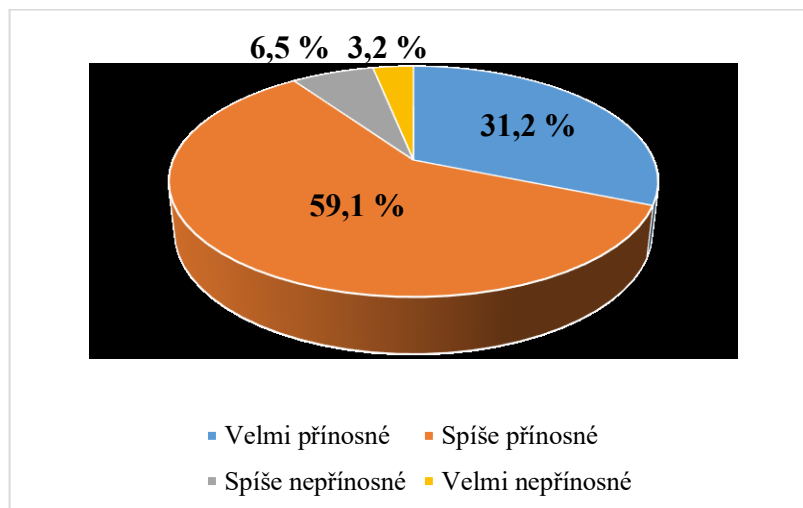
Zdroj: vlastní výzkum

Většina respondentů (konkrétně 63 (67,7 %) žáků) uvedla jen obecnou odpověď, tedy že se jim dostalo informací (teorie, poznatků apod.) o drogách. V souvislosti s tím lze kladně hodnotit volbu dané otázky jako otevřenou – tímto způsobem bylo možné získat povědomí o tom, jaký dopad na žáky dané preventivní aktivity měly, jaké poselství si z nich odnesli. Z tohoto hlediska pak lze vyzdvihnout odpovědi reflektující, že drogy mají negativní účinky (bylo uváděno, že škodí zdraví, jakým způsobem škodí zdraví, přičemž uváděn byl pouze negativní vliv na fyzické zdraví, jeden žák uvedl: „zmenšují délku života, můžeme chytit nemoci“). Někteří z těchto odpovědí, týkajících se dopadu drog na člověka, uvedlo 16 (17,2 %) respondentů.

Celkem 16 (17,2 %) respondentů uvádělo, že byli svědky pravdivých příběhů bývalých uživatelů drog, což tedy opět souvisí především s RevolutionTrain, 3 (3,2 %) žáci uvedli, že si z těchto preventivních aktivit odnesli to, že nemají užívat drogy.

7. Jak hodnotíš přínos absolvovaných přednášek, workshopů apod. pro Tvé poznatky o návykových látkách:

Graf 11: Hodnocení přínosu preventivních aktivit

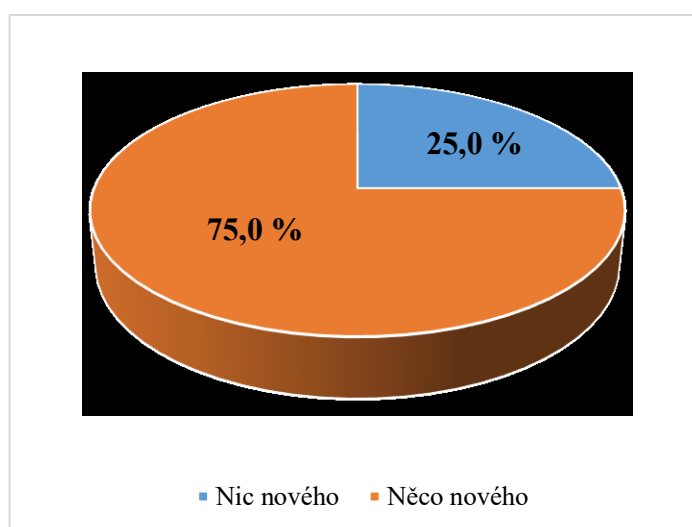

Zdroj: vlastní výzkum

V grafu 11 si lze povšimnout, že většina žáků (konkrétně 84 (90,3 %) žáků) hodnotí přínos absolvovaných aktivit kladně, přičemž nejčastěji byla uváděna odpověď „spíše přínosné“, kterou zvolilo 55 (59,1 %) respondentů. Jen 3 (3,2 %) žáci hodnotí absolvované preventivní aktivity jako velmi nepřínosné.

Žáci měli možnost svoji odpověď doplnit, čehož však využilo jen 20 žáků. Jejich odpovědi prezentuje graf 12.

Graf 12: Detailnější zhodnocení dopadu preventivních aktivit

Zdroj: vlastní výzkum

Jak je z grafu 12 zřejmé, většina těchto respondentů (konkrétně 15 (75 %) žáků) popisovala přínos daných aktivit. Vybrané odpovědi, blíže popisující tento přínos (nikoliv pouze to, že jsou drogy špatné či že se dotyčný dozvěděl nové informace), byly následující:

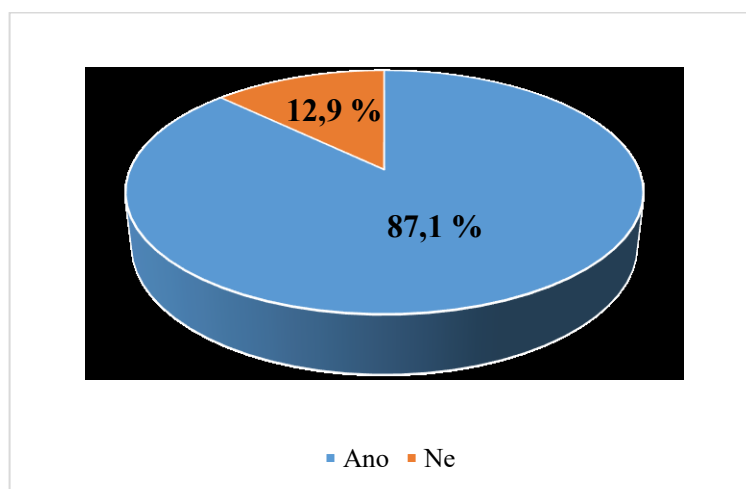
- dozvěděla jsem se více o tom, jak těžká je léčba (odvykání) od návykových látek;
- dozvěděla jsem se, že za škodlivé látky utratím spoustu peněz, člověk je potom agresivní, nervní a chce další návykové látky;
- jak moc nebezpečné je tu drogu užít "jen tak" ze srandy, když pak na ní může vzniknout závislost a zničit nám celý život;
- myslel jsem, že "piko" a perník jsou úplně odlišné věci;
- zkrácení sebe samého a to, že si člověk myslí, že je to sranda, když užívá drogy;
- že drogy se můžou nacházet i v obyčejných věcech;
- že tam bylo ukázáno prostředí ve kterém žijí; bylo to ukázáno na příběhu, který má většinou podobný scénář.

Z těchto odpovědí vyplývá, že dané preventivní aktivity nezdídky přinesly žákům nové, až šokující informace (což se netýká např. odpovědi, že „piko“ a „perník“ jsou označení pro pervitin), což lze hodnotit kladně – tento efekt může žáky odradit od užívání drog a návykových látek.

V případě doplňujících odpovědí, vyjadřujících, že jim tyto preventivní aktivity nic nového nepřinesly, bylo uváděno, že žáci již vše znali či že se témata opakovala.

8. Pomáhají Ti znalosti o návykových látkách k tomu, abys je neužíval/a?

Graf 13: Vliv znalostí o návykových látkách na jejich neužívání

Zdroj: vlastní výzkum

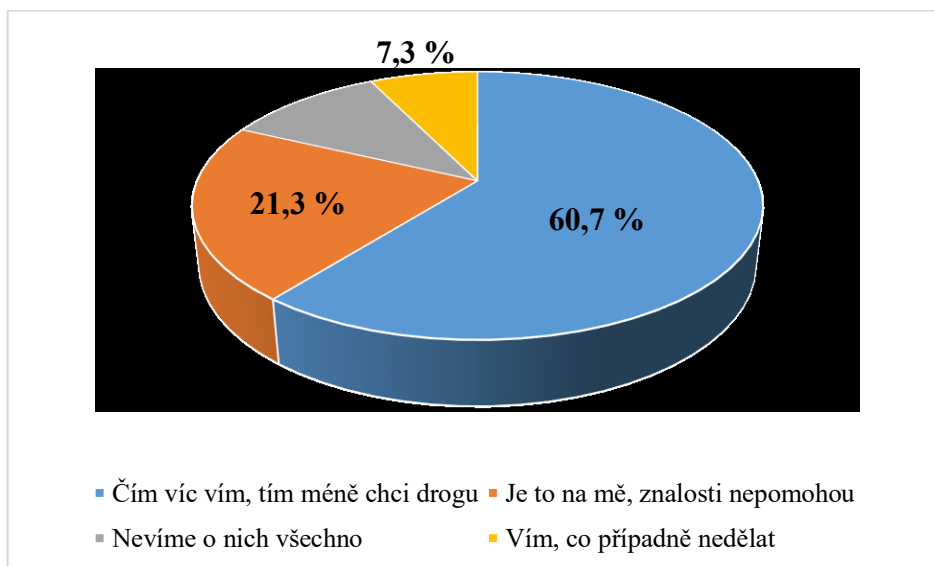
Jak si lze povšimnout v grafu 13, většina žáků (81 (87,1 %) respondentů) se domnívá, že jim znalosti o návykových látkách pomáhají k tomu, aby je neužívali. Zápornou odpověď podalo 12 (12,9 %) respondentů.

Žáci opět mohli svoji odpověď doplnit (proč znalosti pomáhají či nepomáhají, co by se mělo, mohlo v rámci preventivních aktivit změnit), čehož však využilo pouze 28 žáků. Přehled podává graf 14.

V grafu 14 si lze povšimnout, že nejčastěji žáci zmiňovali, že jim tyto informace pomáhají drogy neužít – čím více o nic vědí, tím méně mají chuť je vyzkoušet. Obávají se následků, odrazují je příběhy bývalých uživatelů drog, nic takového by nechtěli zažít, drogy jsou strašné apod. Někteří z těchto či obdobných odpovědí uvedlo 28 žáků. Celkem 6 žáků však odpovídalo, že informace sice mají, to však nemusí ovlivnit jejich chování, je to na nich, zda drogu užijí či nikoliv (jeden z žáků např. odpověděl: „je to na mě, jestli budu chtít nebo ne; rizika vím, ale přednášky jsou pro mě spíše jenom tak“).

Dále 3 žáci uváděli, že nemají dostatek informací, nevědí o drogách všechno, 2 žáci odpovídali, že jim tyto informace pomáhají v tom, aby věděli, co nemají dělat (jak poznat, když jim někdo nabízí drogu, další žák ví, že je zapotřebí drogu ani nezkusit).

Graf 14 Detailnější informace k vlivu znalostí o návykových látkách

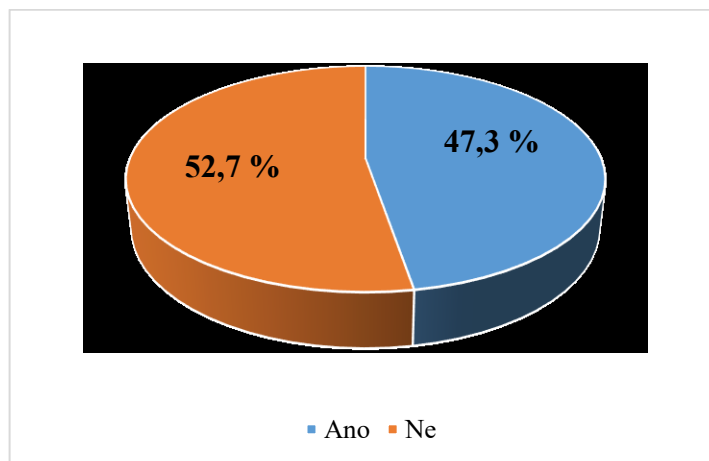
Zdroj: vlastní výzkum

Další otázky se již týkaly přímo zkušeností žáků s drogami.

6.3 Zkušenosti žáků 9. tříd o drogách a návykových látkách

9. Máš již nějaké zkušenosti s návykovými látkami?

Graf 15: Vlastní zkušenost s návykovými látkami

Zdroj: vlastní výzkum

Graf 15 dokládá, že téměř polovina žáků (konkrétně 44 (47,3 %) respondentů) již zkušenost s návykovými látkami má. Zkušenost s návykovými látkami nemá 49 (52,7 %) žáků.

10. V tabulce prosím u každé drogy označ, zda s ní máš zkušenost, případně jak často drogu užíváš a od kolika let:

Tuto otázku zastupovala tabulka s přehledem hlavních drog a návykových látek. Žáci měli uvést, zda s nimi již mají zkušenost, pokud zkušenost mají, jak často drogu či návykovou látku užili nebo užívají a v kolika letech ji poprvé zkusili.

Ze všech nabízených drog a návykových látek zmiňovali respondenti pouze alkohol (pivo, víno), alkohol (destiláty), tabák a elektronické cigarety.

Dále se jednalo o marihuanu, kterou zmínili 2 žáci: jeden ji užil čtyřikrát, poprvé v 15 letech, druhý užívá marihuanu každý den, a to od 14 let. Uveden byl také toluen, opět dvakrát. V jednom případě žák užívá toluen občas, od 14 let, ve druhém případě uvedl žák: „když spravujeme traktor“, věk byl uveden 13 let. Elektronické cigarety zmínili dva žáci, oba je pouze zkusili, a to ve 13 letech. Tabulka 6 prezentuje data týkající se alkoholu, konkrétně vína a destilátů.

Tabulka 6: Užití alkoholu (pivo, víno)

Užití alkoholu (pivo, víno)	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ano	79	85,0 %
Ne	14	15,0 %
Četnost		
Párkrát v životě	62	66,7 %
Jednou měsíčně	6	6,5 %
Několikrát měsíčně	11	11,8 %
Denně	0	0,0 %
Vůbec	14	15,0 %
Od kolika let		
10 let	6	6,5 %
12 let	14	15,0 %
13 let	10	10,8 %
14 let	37	39,7 %
15 let	12	13,0 %
Vůbec	14	15,0 %

Zdroj: vlastní výzkum

Při podrobnějším pohledu na tabulku 6 si lze povšimnout, že většina žáků (79 (85 %) respondentů) již má zkušenost s konzumací alkoholu, tedy piva, vína, nejčastěji se však jedná o spíše výjimečnou zkušenost, jen několikrát v životě (62 (66,7 %) respondentů), nejčastěji respondenti zkusili alkohol ve 14 letech (37 (39,7 %) respondentů).

I když se nejednalo o všechny respondenty, tyto výsledky nejsou příznivé. Žáci 9. tříd jsou nezletilí a zkušenost s alkoholem by tak neměl mít žádný z žáků. Tabulka 7 uvádí data, týkající se konzumace destilátů.

Tabulka 7: Užití alkoholu (destiláty)

Užití alkoholu (destiláty)	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ano	43	46,2 %
Ne	50	53,8 %
Četnost		
Párkrát v životě	69	74,2 %
Jednou měsíčně	2	2,2 %
Několikrát měsíčně	3	3,2 %
Denně	0	0,0 %
Vůbec	19	20,4 %
Od kolika let		
10 let	0	0,0 %
12 let	0	0,0 %
13 let	1	1,1 %
14 let	25	26,9 %
15 let	48	51,6 %
Vůbec	19	20,4 %

Zdroj: vlastní výzkum

V tomto případě se odpovědi příliš nelišily, zejména co se týče samotné konzumace destilátů, kterou uvedlo 43 (46,2 %) respondentů. Tuto zkušenost však oproti vínu či pivu nemá více žáků (19 (20,4 %) respondentů), stále se však jedná o vysoké číslo. Oproti pivu a vínu získali žáci první zkušenost později, nejčastěji až v 15 letech (48 (51,6 %) respondentů).

Tabulka 8 prezentuje data, týkající se tabáku (cigaret, a to cigaret klasických, nikoliv elektronických).

V tomto případě má zkušenost s těmito návykovými látkami méně žáků, konkrétně 32 (34,4 %). Nejčastěji se jedná o zkušenost „párkrát v životě“, což uvedlo 47 (50,5 %) respondentů, denně kouří 4 (4,3 %) žáci. Pouze 1 žák uvedl, že první zkušenost s cigaretami získal v 10 letech. Nejčastěji se jednalo o 15 let (39 (41,9 %) respondentů).

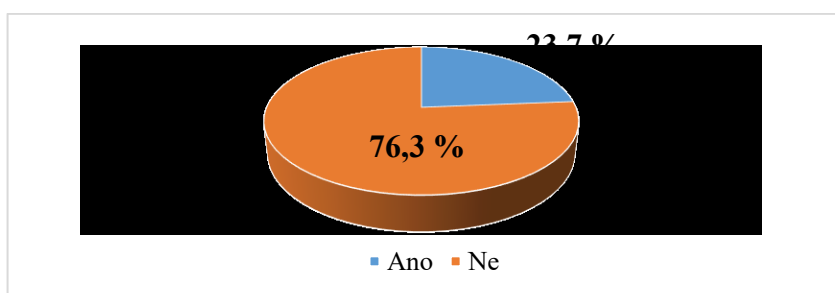
Tabulka 8: Užití tabáku (cigarety)

Užití tabáku (cigarety)	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ano	32	34,4 %
Ne	61	65,6 %
Četnost		
Párkrát v životě	47	50,5 %
Jednou měsíčně	11	11,8 %
Několikrát měsíčně	8	8,6 %
Denně	4	4,3 %
Vůbec	23	24,8 %
Od kolika let		
10 let	1	1,1 %
12 let	1	1,1 %
13 let	12	12,9 %
14 let	17	18,3 %
15 let	39	41,9 %
Vůbec	23	24,7 %

Zdroj: vlastní výzkum

11. Máš zkušenost, že by užití či užívání návykové látky mělo negativní dopad na Tvé fyzické zdraví (bolest hlavy, zvracení, bolest břicha, bušení srdce, dehydratace, nažloutlé zuby, zhoršení pleti apod.):

Graf 16: Osobní zkušenost s negativním dopadem návykových látek na zdraví

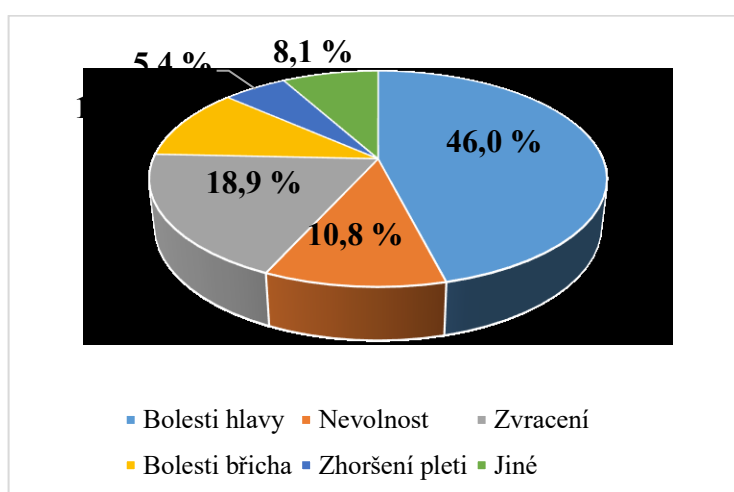
Zdroj: vlastní výzkum

Poměrně značná část žáků (konkrétně 22 (23,7 %) žáků) má již zkušenost s negativním dopadem návykových látek na jejich zdraví. Tito žáci měli v další otázce uvést, o jaké dopady se jedná.

12. Pokud jsi odpověděl/a ano, prosím uveď, o jaké příznaky se jednalo:

Na tuto otázku odpovídalo v návaznosti na předchozí otázku 22 žáků, kteří však podali v rámci svých odpovědí více možností. Získáno tak bylo 37 dílčích odpovědí, rozřazených do trsů, které uvádí graf 17.

Graf 17: Vliv návykové látky na vlastní fyzické zdraví

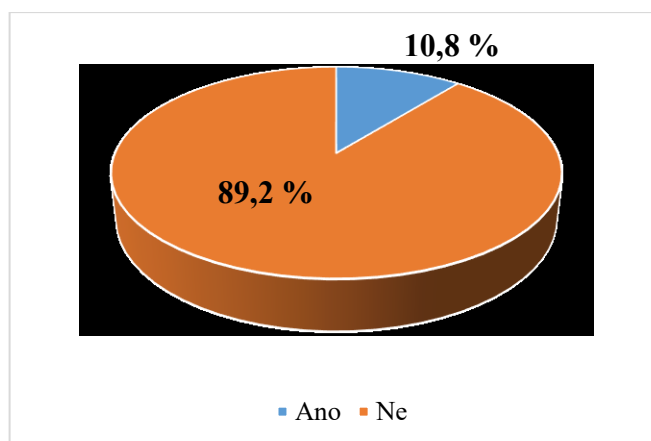
Zdroj: vlastní výzkum

Nejčastěji byla zmiňována bolest hlavy (17 (46 %) odpovědí), dále zvracení (7 (18,9 %) odpovědí). Celkem 3 žáci zvolili odpovědi, které byly sloučeny do trsu „jiné“ a které byly následující: dehydratace, zvýšení teploty, na druhý den jsem si nic nepamatovala. Narušení paměti lze přiřadit spíše k dopadu na zdraví psychické, kdy byl tento aspekt užití návykové látky zkoumán další otázkou.

13. Máš zkušenost, že by užití či užívání návykové látky mělo negativní dopad na Tvé psychické zdraví (zvýšená agresivita, konflikty s okolím, halucinace, změna vnímání, paranoia, promiskuita apod.):

Odpovědi prezentuje graf 18, v němž si lze povšimnout, že následky užití návykové látky uváděli respondenti méně často než následky v rovině fyzického zdraví. Kladnou odpověď podalo 10 (10,8 %) respondentů.

Graf 18: Vliv návykové látky na vlastní psychické zdraví

Zdroj: vlastní výzkum

14. Pokud jsi odpověděl/a ano, prosím uveď, o jaké příznaky se jednalo:

V tomto případě byly odpovědi nesourodé, navíc jich bylo pouze 10. Následující odpovědi byly:

- během stavu: paranoia, halucinace, změna vnímání světa;
- dobrá nálada (odpověď byla uvedena dvakrát);
- konflikty s okolím;
- nezáměr o drogy;
- paranoia (tato odpověď byla uvedena dvakrát);
- snížené zábrany, promiskuita, plačtivost, deprese;
- zbytečně zvýšená agresivita;
- zvýšená únava.

Respondenti již tedy mají zkušenost i se značně negativními prožitky (paranoia, deprese, promiskuita). Pouze v jednom případě byl uveden dopad, který není negativní, v kontextu užití drog, a to nezáměr o drogy. Pochopitelně dobrá nálada je sice příznivým stavem, ovšem nikoliv v důsledku užití drog. Tyto důsledky mohou vést k tendenci užít drogu znovu, opakovaně.

15. Pokud užíváš návykové látky nebo jsi je užil/a, o jaký sociální kontext se jednalo?

Můžete uvést více možných odpovědí:

Výsledky prezentuje tabulka 9. Respondenti uváděli více možných odpovědí.

Tabulka 9: Sociální kontext užití návykové látky

Odpovědi	Absolutní četnost	Relativní četnost
O samotě	5	5,4 %
S kamarádem, kamarádkou	32	34,4 %
Ve větší partě	22	26,7 %
S někým úplně cizím	1	1,1 %
S kamarádem, partou i o samotě	17	18,3 %
V rodinném prostředí	29	31,2 %
Jiné	12	12,9 %

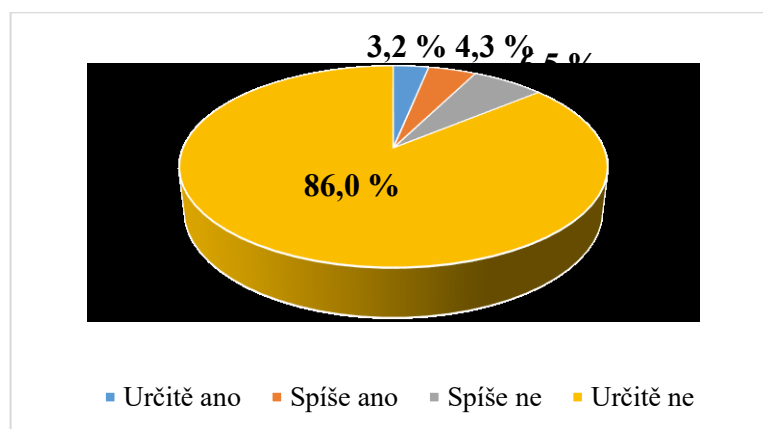
Zdroj: vlastní výzkum

Z tabulky 9 vyplývá, že respondenti užili návykovou látku nejčastěji ve dvojici, resp. s kamarádem, kamarádkou (32 (34,4 %)) a dále v rodinném prostředí (29 (31,2 %) respondentů). Zejména rodinné prostředí představuje velmi negativní zjištění.

Celkem 12 (12,9 %) respondentů zvolilo možnost „jiné“. V tomto případě 10 respondentů odpovědělo, že návykovou látku neužil, tj. v možnostech odpovědi (i přes provedení předvýzkum) chyběla možnost „neužil jsem návykovou látku“. Celkem 2 respondenti odpověděli, že platí vše uvedené.

16. Domníváš se, že jsi již závislý/á na některé z návykových látek?

Graf 19: Zhodnocení vlastní závislosti na návykových látkách

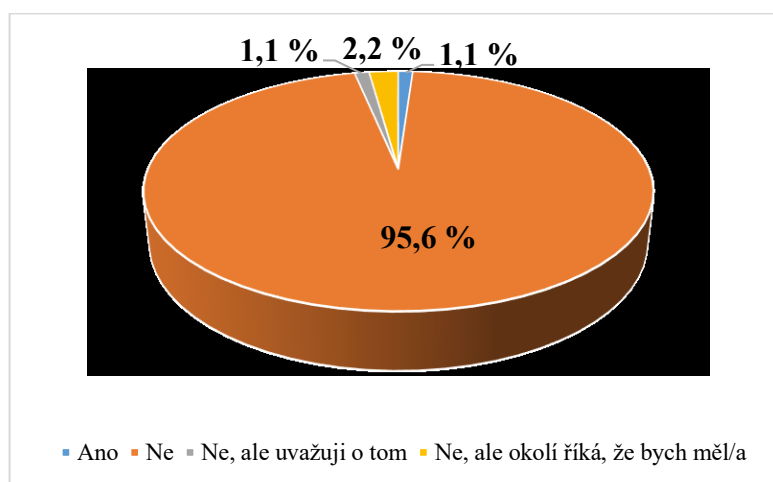

Zdroj: vlastní výzkum

I když čísla reflektující hodnocení vlastní závislosti nejsou vysoká (odpověď „určitě ano“ podali 3 (3,2 %) respondenti, odpověď „spíše ano“ 4 (4,3 %) respondenti), přesto se jedná o velmi negativní zjištění s ohledem na skutečnost, že se tyto údaje vztahují k žákům 9. tříd. Pochopitelně jedná se o autoevaluaci, která nemusí odpovídat skutečnosti (tedy zejména tomu, jak je definována závislost).

17. Vyhledal/a jsi v souvislosti s užíváním návykových látek odbornou pomoc?

Graf 20: Vyhledání odborné pomoci v důsledku užíváním návykových látek

Zdroj: vlastní výzkum

Většina respondentů dosud nevyhledala odbornou pomoc v souvislosti s užíváním návykových látek, kdy tuto odpověď uvedlo 89 (95,6 %) respondentů. Nicméně takto již učinil 1 respondent, další 1 respondent o tom uvažuje a 2 respondentům toto sděluje jejich blízké sociální okolí.

6.4 Faktory ovlivňující užívání drog, návykových látek žáky 9. tříd

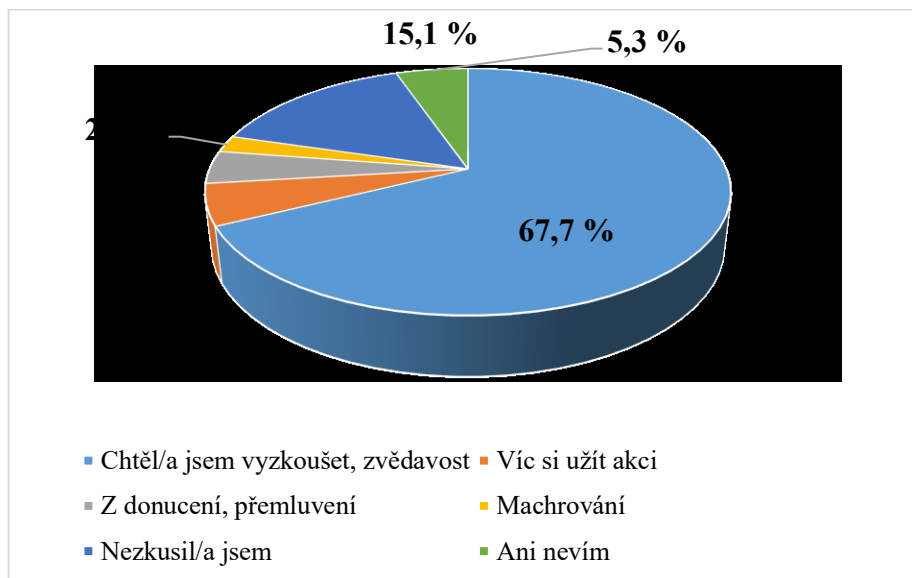
18. Proč jsi zkusil/a drogu, třeba i legální (cigarety, alkohol):

Otázka byla otevřená. Přehled vytvořených trsů a podíl odpovědí v každém z trsů prezentuje graf 21. Nejčastěji respondenti uváděli, že drogu chtěli pouze vyzkoušet, byli zvědaví (63 (67,7 %) respondentů), 14 (15,1 %) respondentů odpovědělo, že zkušenost s drogou nemá.

Další důvody jsou ovšem rizikové a nežádoucí: celkem 5 (5,4 %) respondentů odpovědělo, že si chtělo více užít akci, zábavu, 4 (4,3%) respondenti se nechali přemluvit či donutit (právě v tomto ohledu by měla pomoci prevence), 2 (2,2 %) respondenti „machrovali“,

5 (5,3 %) respondentů uvedlo, že „ani neví“, což je pochopitelně též nevhodná a velmi riziková příčina.

Graf 21: Důvody vyzkoušení drogy

Zdroj: vlastní výzkum

19. Pokud užíváš drogu, drogy opakovaně, proč tomu tak je?

U této otázky s výjimkou 5 respondentů všichni oslovení žáci uvedli, že drogy neužívají.

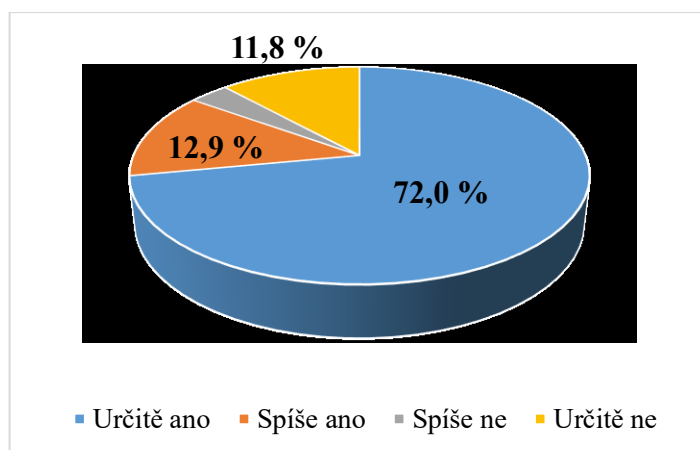
Odpovědi, reflektující důvod užívání drog, byly následující:

- LSD: rozvoj osobnosti; THL: zábava, jiný pohled na svět;
- uvolnění atmosféry, zpříjemnění dané situace;
- moje rozhodnutí;
- neužívám opakovaně;
- zatím mi to chutná.

20. Dokážeš odmítnout návykovou látku, když Ti ji někdo nabídne?

Výsledky prezentuje graf 22. Z grafu 22 je zřejmé, že většina respondentů (konkrétně 79 (84,9 %) respondentů) návykovou látku dokáže odmítnout, pokud jim ji někdo nabídne. Nicméně 3 (3,3 %) respondenti odpověděli, že spíše nabídnutou návykovou látku odmítnout nedokážou, dalších 11 (11,8 %) respondentů by určitě nedokázalo odmítnout nabízenou návykovou látku. V souhrnu se tak jedná téměř o šestinu žáků, což není malé číslo – žáci by např. z preventivních programů měli vědět a umět, jak drogu odmítnout.

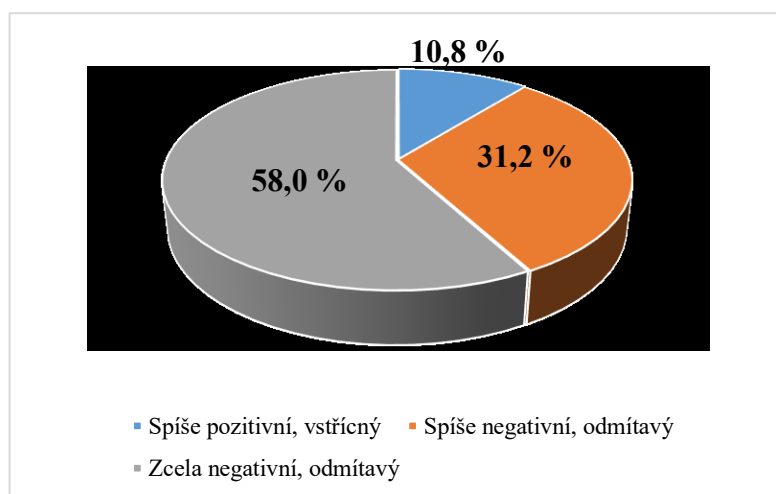
Graf 22: Odmítnutí nabízené návykové látky

Zdroj: vlastní výzkum

21. Jaký přístup k návykovým látkám mají Tví rodiče?

Graf 23: Přístup rodičů k návykovým látkám

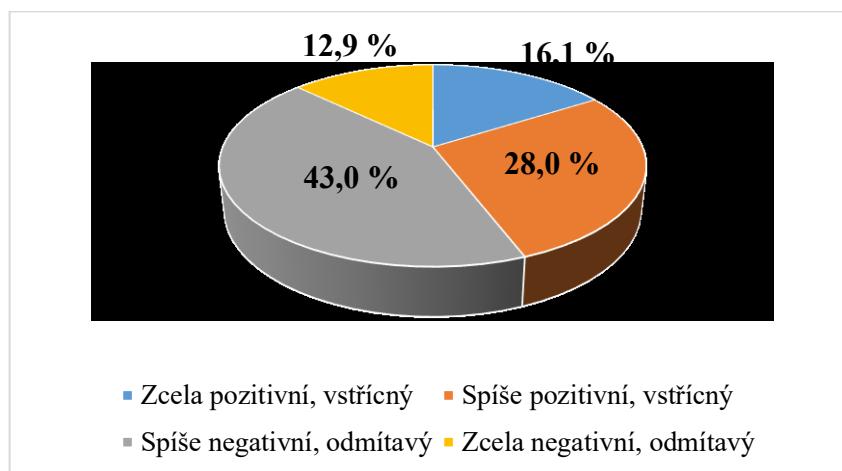

Zdroj: vlastní výzkum

Možnost „velmi pozitivní, vstřícný“ nezvolil žádný respondent, pouze 10 (10,8 %) respondentů uvedlo, že jejich rodiče mají přístup k návykovým látkám „spíše pozitivní, vstřícný“. Ostatní žáci uváděli odpovědi reflektující negativní přístup rodičů k návykovým látkám, za „zcela negativní, odmítavý“ označilo přístup k návykovým látkám svých rodičů celkem 54 (58 %) respondentů.

22. Jaký přístup k návykovým látkám mají Tví nejbližší kamarádi?

Graf 24: Přístup nejbližších kamarádů k návykovým látkám

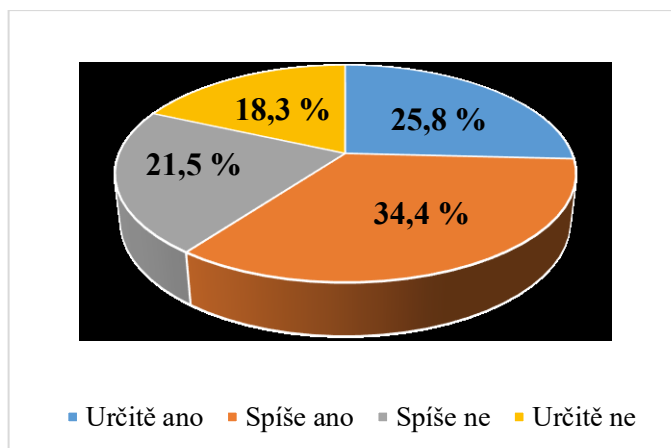
Zdroj: vlastní výzkum

Předchozí otázka zjišťovala přístup k návykovým látkám ze strany rodičů respondentů. Stejný dotaz byl položen žákům 9. tříd, ovšem s ohledem na přístup jejich nejbližších kamarádů – jak je zřejmé z grafu 24, v tomto případě bylo častěji respondenty uváděn pozitivní, vstřícný přístup k návykovým látkám. Za zcela pozitivní jej označilo 15 (16,1 %) respondentů, jako spíše pozitivní jej hodnotí 26 (28 %) respondentů, tj. téměř polovina respondentů (konkrétně 44,1 % respondentů) uvedla, že jejich nejbližší kamarádi volí pozitivní, vstřícný přístup k návykovým látkám. Naopak zcela negativní, odmítavý přístup vůči návykovým látkám zaznamenalo u svých nejbližších kamarádů 12 (12,9 %) respondentů.

23. Je pro Tebe snadné získat legální drogu (cigarety, alkohol)?

Zjištěné výsledky, vztahující se k této otázce, prezentuje graf 25. Více než polovina respondentů (celkem 56 (60,2 %) respondentů) odpovědělo, že je pro ně snadné získat legální drogu, přičemž odpověď „určitě ano“ zvolilo 24 (25,8 %) respondentů. Naopak možnost „určitě ne“ uvedlo 17 (18,3 %) respondentů.

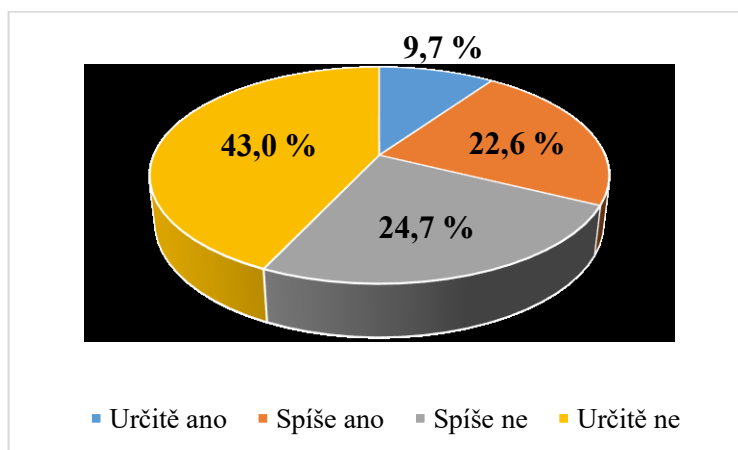
Graf 25: Dostupnost legální drogy

Zdroj: vlastní výzkum

24. Je pro Tebe snadné získat nelegální drogu (marihuana, pervitin, extáze, lysohlávký, LSD apod.)?

Graf 26: Dostupnost nelegální drogy

Zdroj: vlastní výzkum

Z grafu 26 je patrné, že pro téměř třetinu respondentů (konkrétně 20 (32,3 %) respondentů) je snadné získat i nelegální drogu. Možnost „určitě ano“ zvolilo 9 (9,7 %) respondentů, možnost „spíše ano“ dalších 21 (22,6 %) respondentů. Získání nelegální drogy je „určitě“ nesnadné pro 40 (43 %) respondentů.

25. Z uvedených možností prosím označ všechny, které Tě ovlivňují v tom, abys užil návykovou látku:

Tabulka 10: Faktory ovlivňující užití návykové látky

Odpovědi	Absolutní četnost	Relativní četnost
Kamarádi	44	47,3 %
Neúspěch ve škole	5	5,4 %
Obecně neúspěch, selhání	7	7,5 %
Pocity nudy	14	15,1 %
Potřeba vzrušení	16	17,2 %
Potřeba vyzkoušet drogu	24	25,8 %
Prožívání negativních pocitů	10	10,8 %
Nevidím na drogách nic špatného	2	2,2 %
Jiné	22	23,7 %

Zdroj: vlastní výzkum

V tabulce 10 si lze povšimnout, že nejvíce uváděným vlivem k užití návykové látky jsou kamarádi (tuto odpověď podalo 44 (47,3 %) respondentů), dále se jedná o potřebu vyzkoušet drogu (24 (25,8 %) respondentů) a potřebu vzrušení (17,2 %) respondentů), kdy se tedy v posledních dvou případech jedná o faktory, které úzce souvisí s adolescencí, resp. specifiky rizikového chování v tomto vývojovém období.

Celkem 22 (23,7 %) respondentů podalo vlastní odpověď. Většina respondentů uvedla, že drogy neužívá. Celkem 6 respondentů zvolilo jinou odpověď. Z těchto respondentů uvedli 2 respondenti, že se jedná o zábavu, další 2 respondenti uvedli, že se jednalo o zvědavost, další 2 respondenti uvedli seberozvoj. Odpověď jednoho z těchto dvou respondentů byla následující: „*seberozvoj, řešení problém, zvýšení kreativity, studium.*“

7 SHRNUTÍ A DISKUSE VÝSLEDKŮ VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

Kapitola shrnuje zjištěné výsledky, které jsou vztaženy k dílčím cílům, výzkumným otázkám a též teoretickým východiskům, včetně výzkumů provedených na toto téma. V závěru kapitole je v návaznosti na zjištěné výsledky formulováno doporučení pro praxi.

7.1 Dílčí cíle, výzkumné otázky a jejich vyhodnocení

Celkem byly formulovány tři dílčí cíle, k nim se vážící tři výzkumné otázky. První dílčí cíl a první výzkumná otázka byly následující:

DC1: Analyzovat znalosti žáků 9. tříd na Vsetínsku o rizicích drog či návykových látek.

VO1: Jaké jsou znalosti žáků 9. tříd na Vsetínsku o rizicích drog či návykových látek?

K tomuto dílčímu cíli a výzkumné otázce se v dotazníku vážaly položky č. 1-8.

Z výzkumu vyplynulo, že si žáci uvědomují, že návykové látky představují pro jedince riziko, přičemž nejčastěji bylo uváděno, že toto riziko se týká roviny zdravotní, psychické i sociální (53,8 % respondentů). Celkově 91,4 % respondentů považuje návykové látky za rizikové. Tento výsledek je srovnatelný se zjištěním Maňhalové (2010) která v rámci své diplomové práce zkoumala zkušenosti s návykovými látkami u žáků 6. až 9. tříd základní školy, kdy výzkumný soubor tvořilo 153 žáků. Z tohoto počtu jich 84,3 % uvedlo, že je braní drog rizikové.

Respondenti byli dotazováni i na možné přínosy užívání drog. Dle Kazdouha et al. (2018) drogy představují např. únik od problému, Svoboda (2014) zdůrazňuje určitou benevolenci dnešní společnosti vůči drogám, jejichž užívání se stává normou.

I když respondenti nejčastěji nespatovali v užívání drog žádný přínos (44,1 % respondentů), výhody někteří žáci uváděli, kdy se jednalo nejčastěji o navození příjemných pocitů (33 % žáků), lepší porozumění sobě (6,5 % žáků), možnost být druhému blíže (6,5 % žáků). Jednotlivě pak žáci zmiňovali i zmírnění bolesti či seberozvoj. Zejména blízkost s druhými, seberozvoj, lepší porozumění sobě lze vnímat jako vliv dospívání na přístup k návykovým látkám, neboť tyto uváděné přínosy jsou zároveň potřebami dospívajících. Uvedené libé pocity pochopitelně drogy přinášejí, ovšem krátkodobě, negativa užívání drog převažují. Nicméně Pavlacká (2017) dospěla ve své bakalářské práci k obdobným

výsledkům, kdy z 31 žáků z celkového počtu 117 žáků 8. a 9. tříd základních škol uvedlo 45 %, že jim konzumace drog přinesla uvolnění, pocity štěstí, radosti.

Respondenti se měli vyjádřit i ke své znalosti problematiky návykových látek. Pouze 67,8 % respondentů hodnotí své znalosti jako dobré, což je nepříznivý výsledek – všichni žáci by zcela jistě měli disponovat dobrými či ještě lépe výbornými znalostmi v problematice drog. Svě znalosti čerpali žáci především z internetu (72 %), z přednášek či jiných preventivních aktivit ve škole (53,8 % žáků) a od rodičů (45,2 %). Pavlacká (2017) zjistila, že žáci 8. a 9. tříd čerpají informace o návykových látkách nejčastěji ve škole (37 %), na internetu (22 %) a od kamarádů (17 %). Zítková (2009) v rámci své bakalářské práce, v níž též zkoumala problematiku návykových látek, a to v kontextu znalostí a užívání drog žáky 8. a 9. tříd (výzkumný soubor tvořilo 88 žáků), zjistila, že žáci 9. tříd nejčastěji získávají informace o návykových látkách ve škole (90,9 %), na internetu (38,6 %) a v rodině (20,5 %).

Ukazuje se tedy, že škola, rodina a internet jsou hlavní zdroje informací o návykových látkách u žáků 9. tříd, přičemž zcela jistě by bylo žádoucí, aby tito žáci získávali informace především z důvěryhodných zdrojů – těmi nemusí být vždy internet, ani kamarádi.

Kladně lze hodnotit, že všichni žáci se zúčastnili preventivních aktivit ve škole, nicméně někteří žáci absolvovali více přednášek (7,5 % respondentů uvedlo pět přednášek), někteří jen jednu (26,9 %), nejčastěji se jednalo o 2 přednášky (40,9 % žáků). Jedná se pravděpodobně o rozdíl mezi vybranými školami. Důležitý pochopitelně není počet absolvovaných přednášek, workshopů apod., ale jejich kvalita. Žáci se účastnili exkurze v tzv. Revolution-train, což je vlak, který v jednotlivých vagónech představuje cesta jedince k drogám – od prvních počátků až po dramatické konce, spojené např. s trestnou činností nebo dopady konzumace drog na zdraví. Tuto exkurzi žáci hodnotili velmi kladně, zejména příběhy bývalých uživatelů drog žáky značně oslovily. Kladně lze hodnotit, že prevenci nejčastěji vede externí odborník (72 %), nikoliv např. pracovník školy, učitel. Učitel by měl pochopitelně hovořit s žáky o dané problematice, je však vhodné získávat přesné informace od odborníků, kteří jsou navíc proškoleni k tomu, jak preventivní aktivity u žáků různého věku vést.

Většina žáků hodnotila přínos preventivních aktivit kladně (90,3 % žáků), ovšem čtvrtina žáků odpovídala, že jim absolvované preventivní aktivity nepřinesly nic nového.

S ohledem na stanovený dílčí cíl DC1 a VO1 lze tedy konstatovat, že žáci 9. tříd, kteří se výzkumu zúčastnili, problematiku návykových látek znají, nicméně nemusí mít vždy přesné informace a zkušenost s prevencí se mezi žáky liší, mnozí žáci navíc podceňují riziko drog, zaměřují se na jejich přínos, který je ovšem krátkodobý a spíše iluzorní. Negativně lze hodnotit poměrně velký počet žáků, kterým preventivní aktivity nepřinesly nic nového. Navíc 12,9 % žáků uvedlo, že jim znalosti o návykových látkách nepomáhají v tom, aby drogy neužívali. Více jsou tato zjištění reflektováno v rámci doporučení pro praxi.

Druhý dílčí cíl a druhá výzkumná otázka byly následující:

DC2: Zjistit zkušenosti žáků 9. tříd na Vsetínsku s užíváním drog či návykových látek.

VO2: Jaké jsou zkušenosti žáků 9. tříd na Vsetínsku s užíváním drog či návykových látek?

K tomuto dílčímu cíli a výzkumné otázce se v dotazníku vázaly položky č. 9-17.

Z výzkumu vyplynulo, že téměř polovina žáků (konkrétně 44 (47,3 %) respondentů) má zkušenost s drogami. Pokud porovnáme tato zjištění s jinými, obdobnými výzkumnými šetřeními, lze konstatovat, že tyto údaje odpovídají zkušenosti žáků 9. tříd, zjištěných jinými studiemi. Rolová, Miovský a Barták (2018) na základě výsledků studie ESPAD z roku 2015 uvádějí, že např. ve Zlínském kraji v populaci žáků 0-19 let mělo zkušenost s tabákem, který byl zahrnut do odpovědí námi dotazovaných respondentů, celkem 43,4 % žáků. Ve výzkumu Zítkové (2009) uvedlo 51,4 % žáků 9. tříd zkušenost s návykovými látkami.

V námi realizovaném výzkumu bylo u této otázky zkoumáno, zda se žáci v konzumaci návykových látek liší dle vybraných kritérií. Ze tří formulovaných hypotéz však byla potvrzena pouze jedna: nebylo prokázáno, že chlapci mají zkušenost s návykovými látkami častěji než dívky, ani že žáci pocházející z města mají zkušenost s návykovými látkami častěji než žáci pocházející z venkova. Bylo však prokázáno, že žáci, jejichž kamarádi mají pozitivní přístup k návykovým látkám, mají častěji zkušenost s návykovými látkami než žáci, jejichž kamarádi mají negativní přístup k návykovým látkám. Lze tedy konstatovat, že se v konzumaci drog (včetně legálních) neliší mezi sebou chlapci a dívky, ani žáci dle místa bydliště (město, vesnice), nicméně vliv na konzumaci drog mají kamarádi žáků:

pakliže kamarád zaujímá kladný přístup k drogám, zvyšuje se pravděpodobnost jejich konzumace samotným jedincem.

Žáci měli dále uvést, s jakými drogami mají zkušenost. Žáci zmiňovali pouze alkohol (pivo, víno), alkohol (destiláty), tabák a elektronické cigarety. Z nelegálních drog se jednalo o toluen, s nímž se však setkali pouze dva respondenti, a to v rámci řemeslnické práce, ovšem druhý žák jej občas užívá jako drogu. Uvedena byla z nelegálních drog dále pouze marihuana, kterou zmínili 2 žáci, kteří ji zkusili ve 13 letech. Macková (2009), která též oslovila žáky 8. a 9. tříd v rámci bakalářské práce, zjistila, že tito žáci měli osobní zkušenost pouze s marihuanou, ovšem ve větším počtu (27 %), ojediněle se jednalo o hašiš a lysohlávky. Podle Rolové, Miovského a Bartáka (2018) však mívají žáci zkušenost i s pervitinem, extází, heroinem apod., vždy se však jedná o méně než 1 % žáků.

V námi realizovaném výzkumu uváděli žáci zejména zkušenost s alkoholem – pivo, víno (80 %), kdy tyto druhy alkoholu několikrát měsíčně konzumuje 11,8 % respondentů, dále se jednalo destiláty (46,2 % žáků má zkušenost, 3,2 % žáků konzumuje několikrát měsíčně), tabák (34,4 % žáků má zkušenost, několikrát měsíčně kouří 8,6 % respondentů, denně 4,3 % respondentů). Maňhalová (2010) zjistila zkušenost s alkoholem u 15 % žáků, u tabáku se jednalo o 30,7 % žáků, Pavlacká (2017) zjistila zkušenost s alkoholem u 94 % žáků, přičemž třetina výzkumného souboru má tuto zkušenost 10x a vícekrát za život.

Námi zjištěné výsledky tedy odpovídají obdobným výzkumům a nelze je považovat za překvapující, zejména co se týče konzumace alkoholu, neboť česká společnost je vůči alkoholu značně benevolentní a dle Kukly (2016) je v české dospělé populaci přibližně třetina kuřáků, přičemž nepomáhají ani aktivity, jako jsou varovné obrázky a informace na krabičkách cigaret. Též tomuto tématu je věnována pozornost v rámci doporučení pro praxi.

Nutno doplnit, že čtvrtina respondentů již má zkušenost i s negativním dopadem konzumace drog na jejich zdraví: nejčastěji byly uváděny následky spojené s kocovinou (bolest hlavy, nevolnost, zvracení, bolesti břicha), jednalo se však i o závažnější projevy, jako poruchy paměti, paranoia, promiskuita, plačtivost, deprese, zvýšená agresivita. Přesto však tedy minimálně v případě nelegálních drog žáci vykazují jejich značnou konzumaci.

Za velmi závažné lze považovat zjištění, že 31,2 % respondentů užila či užívá návykové látky (tedy pravděpodobně pouze alkohol) v rodinném prostředí (nejčastěji uváděným sociálním kontextem byli kamarádi – 34,4 %). To opět dokládá velkou benevolenci české

veřejnosti vůči drogám. Je však nutné zdůraznit, že výzkum byl proveden u žáků 9. tříd, kterým nesmí být tabák či alkohol nabízen. Rodiče a jiní příbuzní se tak dopouštějí porušení zákona, navíc ohrožují své děti, neboť riziko závislosti je u dospívajících vyšší než u dospělých. Celkem 7,5 % respondentů uvedlo, že je závislých na návykových látkách, jeden žák již vyhledal odbornou pomoc z tohoto důvodu.

Při shrnutí výsledků vztahujících se k této výzkumné otázce lze konstatovat, že žáci sice nemají téměř žádné zkušenosti s nelegálními drogami, což lze hodnotit kladně, ovšem jejich zkušenost s legálními návykovými látkami je značná, byť většina žáků neužívá tyto látky pravidelně. Velmi negativní je zjištění, že ke konzumaci návykových látek velkou měrou přispívají rodinní příslušníci.

Třetí dílčí cíl a třetí výzkumná otázka byly následující:

DC3: Zjistit, jaké faktory ovlivňují žáky 9. tříd na Vsetínsku při užívání drog či návykových látek.

VO3: Jaké faktory ovlivňují žáky 9. tříd na Vsetínsku při užívání drog či návykových látek?

K tomuto dílčímu cíli a výzkumné otázce se v dotazníku vázaly položky č. 18-25.

Již z předchozích dat je zřejmé, že se k faktorům ovlivňujícím konzumaci návykových látek řadí kamarádi a rodina. Pokud se měli respondenti zabývat vnitřními pohnutkami, jednalo se nejčastěji o zvědavost (67,7 % žáků), celkem 15,1 % žáků však okusilo drogu proto, že nedokázalo odolat tlaku či nabídce k jejich konzumaci.

Vliv však mají i kladné postoje kamarádů. Pravděpodobně se jedná i o vliv rodičů – kladný přístup k drogám ze strany rodičů uvedlo 10 respondentů. Celkem 60,2 % žáků uvedlo, že je pro ně snadné získat legální návykovou látku. Tento výsledek srovnat se zjištěním Pavlacké (2017), která v rámci svého výzkumu dospěla ke zjištění, že pro 67 % respondentů výzkumu (tj. žáků 8. a 9. tříd základní školy) je snadné získat alkohol. Snadnost získání nelegální drogy uvedlo v námi realizovaném výzkumu 32,3 % žáků.

Pokud měli žáci uvést, proč návykovou látku užijí, jednalo se nejčastěji o vliv kamarádů (47,3 % respondentů), dále o přání drogu vyzkoušet (25,8 %) respondentů a potřebu vzrušení (17,2 %) a pocity nudy (15,1 % respondentů). Opět se tedy jedná o fenomény úzce spjaté s dospíváním.

Z výsledků vztahujících se ke třetímu dílčímu cíli a třetí výzkumné otázce vyplynulo, že respondenti jsou v konzumaci drog ovlivněni především svými kamarády, ale i faktory, které souvisejí s dospíváním (vzrušení, touha vyzkoušet něco nového). I toto jsou témata, která by měla být akcentována v rámci preventivních aktivit. Návrhy změn v dané oblasti, ale i další doporučení plynoucí z výzkumu, a to jak pro žáky, tak i jejich vychovatele, jsou uvedeny dále v textu.

7.2 Doporučení pro praxi

V návaznosti na zjištěné výsledky lze formulovat doporučení pro žáky 9. tříd, vychovatele těchto žáků (rodiče, učitele apod.) a též pro realizátory preventivních aktivit.

Doporučení pro žáky 9. tříd

- získávat informace o návykových látkách z důvěryhodných zdrojů: žáci by se měli seznamovat s problematikou drog z odborných publikací, studií. Pakliže je preferován internet, měli by žáci vědět, jaké webové stránky navštívit (doporučit lze např. drogy-info či Centrum adiktologie (www.adiktologie.cz), sdružení Sananim, informace poskytuje i web Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy;
- hovořit o svých negativních pocitech s dospělými: pakliže dospívající registruje negativní prožívání, které může vést ke konzumaci drog, je vhodné o těchto pocitech hovořit s dospělými (rodiče, učitel, školní psycholog), je možné obrátit se např. i na psychologa;
- odmítání drog: žáci by se měli vyhýbat prostředí či lidem, kteří drogy užívají. Vzhledem k tomu, že nabídku drog nedokážou vždy odmítnout, je vhodnější vyhnout se těmto rizikovým situacím. Zároveň by bylo vhodné, aby žáci apelovali i na své rodiče, aby alespoň před nimi návykové látky neužívali;
- iniciativa žáků v preventivních aktivitách: pakliže někteří žáci nevnímají benefit z absolvovaných preventivních aktivit, je zapotřebí, aby po učitelích či odbornících požadovali změnu v nabízených tématech či metodách seznamování se s touto problematikou.

Doporučení pro vychovatele

- být vzorem: primárně je zapotřebí, aby se autority v životě žáků 9. tříd (rodiče, učitelé, vedoucí zájmových kroužků apod.) stávali vhodnými vzory k nápodobě v oblasti užívání návykových látek. Nutné je dětem drogy, a to ani drogy legální, nena-

bízet, omezit jejich konzumaci před dětmi, vyzdvihovat přínosy neuzívání drog, případně je možné zvážit i odbornou pomoc, pokud vychovatel svým jednáním ohrožuje děti a mladistvé;

- edukovat děti: žáci 9. tříd potřebují, aby s nimi o drogách tyto autority hovořily. Lze využívat neformálních situací, každé příležitosti, tedy krátce o dané problematice mohou hovořit např. i u učitelé v jiných předmětech. Prevence by neměla být spojena pouze s konkrétním předmětem anebo aktivitou. Je také nutné, aby sami vychovatelé disponovali dostatečnými a správnými informacemi o návykových látkách. Rodiče mohou získat tyto informace z odborných knih, odborníků, vhodných webových stránek, učitelům lze doporučit absolvování vzdělávacích kurzů na toto téma;
- registrovat psychické stavy dětí, jejich potřeby: vychovatelé by se měli zabývat tím, v jakém psychickém rozpoložení se dospívající nacházejí, jaké jsou jejich potřeby, tedy zaměřit se na možná rizika vedoucí k užití drog. S dětmi lze následně hledat vhodnější způsoby, jak zvládnout negativní emoční stavy.

Doporučení pro realizátory preventivních aktivit

- volba vhodných preventivních aktivit: je zapotřebí nabízet žákům 9. tříd takové preventivní aktivity, které pro ně budou přínosné. Žáci vyzdvihovali návštěvu Revolutiontrain. Doporučit lze exkurze, besedy s bývalými uživateli drog, návštěvu adiktologických poraden apod.;
- provádění hodnocení nabídnutých aktivit: každá preventivní aktivita by měla být vyhodnocena. Každý žák může po skončení preventivní aktivity vyplnit krátký dotazník, mapující přínos dané aktivity, co se líbilo, nelíbilo, proč apod. Na základě této zpětné vazby lze pak měnit nabídku preventivních aktivit tak, aby byla pro žáky 9. tříd co nejvíce přínosná;
- obsah preventivních aktivit: preventivní aktivity by se měly velkou měrou zaměřit na rizika legálních návykových látek, je také zapotřebí věnovat pozornost tomu, jak nabízenou drogu odmítnout – k tomu lze volit např. hraní rolí či jiné modelové situace, zážitkové učení. Žáci by měli být také edukováni v tom, že přínos drog je krátkodobý, jen zdánlivý, měli by být seznamováni se závažnými riziky konzumace drog, a to ve všech různých oblastech (fyzické, psychické zdraví, sociální kontakt, finanční stránka apod.).

ZÁVĚR

V bakalářské práci byla věnována pozornost problematice návykových látek. Cílem bakalářské práce bylo popsat přístup dospívajících, především žáků posledních ročníků základních škol, k užívání drog, se zřetelem ke znalostem a zkušenostem v dané oblasti.

V teoretické části byly přiblíženy hlavní pojmy a témata. Charakterizovány byly návykové látky, uvedena byla specifika užívání návykových látek žáky 9. tříd základních škol. Pojednáno bylo o možnostech prevence a téma bylo vztaženo k sociální pedagogice.

Na teoretická východiska bylo navázáno kvantitativním šetřením, jehož hlavním cílem byla analýza znalostí (informací) žáků 9. tříd o rizicích drog či návykových látek, zjištění osobních zkušeností s jejich užíváním a případných vlivů, které k užívání těchto látek vedly. Formulovány byly tři dílčí cíle a tři výzkumné otázky. Výzkumný soubor tvořilo 93 žáků základních škol, kterým byl administrován dotazník vlastní konstrukce.

Z výzkumu vyplynulo, že žáci disponují znalostmi o návykových látkách, nicméně někteří podceňují jejich rizika, vyzdvihují jejich přínosy, a to i přes skutečnost, že mnozí žáci již sami zažili negativní dopad užívání návykových látek na vlastní zdraví. Žáci znalosti o drogách čerpají zejména z internetu, ze školy a z rodiny. Účastní se také preventivních aktivit, přínosem jsou zejména informace od bývalých uživatelů drog. Čtvrtina respondentů nespatřuje v preventivních aktivitách přínos.

Téměř polovina žáků má vlastní zkušenost s drogami, jedná se však téměř výlučně o drogy legální, tj. pivo, víno, destiláty, tabák. Nezřídka se s těmito drogami setkávají v rodinném prostředí, kde je také konzumují. Vliv na užívání drog mají zejména kamarádi.

V návaznosti na zjištěné výsledky byla formulována doporučení pro žáky, jejich vychovatele a realizátory preventivních aktivit. Také samotné výzkumné šetření lze v případě zúčastněných žáků vnímat jako formu prevence. S ohledem na zjištěné výsledky je zapotřebí zvýšit prevenci u žáků 9. tříd, je zapotřebí naučit žáky odmítat drogy, volit vhodnější způsoby, jak odreagovat napětí, stres či si navodit příjemné zážitky. Doporučit lze také absolvování více praktických preventivních aktivit, jakou je např. RevolutionTrain.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] AUSTRIAN, Sonia G. *Developmental Theories Through the Life Circle*. 2nd ed. Chichester: Columbia University Press, 2008. ISBN 978-0-231-51301-2.
- [2] CAKIRPALOGLU, Panajotis. *Úvod do psychologie osobnosti*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4033-1.
- [3] ČÁBALOVÁ, Dagmar. *Pedagogika*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-2993-0.
- [4] ČABLOVÁ, Lenka a Michal MIOVSKÝ. Rizikové a protektivní faktory v rodině, které predikují užívání alkoholu u dětí a dospívajících. *Československá psychologie*, 2013, roč. 51, č. 3, s. 255-270. ISSN 0009-062X.
- [5] ČERNÝ, Milan. Základní úrovně provádění primární prevence. In MIOVSKÝ, Michal et al. *Primární prevence rizikového chování ve školství*. Praha: SCAN, 2010. ISBN 978-80-87258-47-7.
- [6] DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 4., nezměn. vyd. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1966-8.
- [7] DOLEJŠ, Martin. *Efektivní včasná diagnostika rizikového chování u adolescentů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. ISBN 978-80-244-2642-6.
- [8] DOLEJŠ, Martin a Miroslav OREL. *Rizikové chování u adolescentů a impulzivita jako prediktor tohoto chování*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2017. ISBN 978-80-244-5252-4.
- [9] FARKOVÁ, Marie. *Dospělost a její variabilita*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2480-5.
- [10] FROUZOVÁ, Magdalena. Psychologické a psychosociální faktory vzniku a rozvoje závislosti. In KALINA, Kamil a kol. *Drogy a drogové závislosti I*. Praha: Úřad vlády ČR, 2003, s. 124-129. ISBN 80-86734-05-6.
- [11] GROLMUSOVÁ, Lucie (ed.). Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) 2015. *Zaostřeno*, 2016, č. 5. ISSN 2336-8241.
- [12] GULOVÁ, Lenka. *Sociální práce*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3379-1.

- [13] HATÁR, Ctibor. *Sociální pedagogika, sociální andragogika a sociální práce: teoretické, profesijné a vztahové reflexie*. 2., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Česká andragogická společnost, 2009. ISBN 9788-0-87306-01-7.
- [14] HUBINKOVÁ, Zuzana a kol. *Psychologie a sociologie ekonomického chování*. 3., aktualiz., dopl. a přeprac. vyd. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1593-3.
- [15] CHARVÁT, Miroslav a Monika NEVORALOVÁ. Protektivní a rizikové faktory. In MIOVSKÝ, Michal a kol. *Prevence rizikového chování ve školství*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2015, s. 84-88. ISBN 978-80-87258-89-7.
- [16] CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2016. ISBN 978-80-247-5326-3.
- [17] JANOŠOVÁ, Pavlína. *Dívčí a chlapecká identita: vývoj a úskalí*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2284-9.
- [18] KALINA, Kamil a kol. *Základy klinické adiktologie*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1411-0.
- [19] KALINA, Kamil a kol. *Klinická adiktologie*. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-4331-8.
- [20] KENDÍKOVÁ, Jitka. *Rok I: změny v legislativě na příkladech ze školní praxe*. Praha: Pasparta, 2018. 978-80-88163-90-9.
- [21] KUKLA, Lubomír. Poruchy životního stylu – závislosti a možnosti prevence. In KUKLA, Lubomír a kol. *Sociální a preventivní pediatrie v současném pojetí*. Praha: Grada, 2016, s. 325-362. ISBN 978-80-247-3874-1.
- [22] LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1284-9.
- [23] MACKOVÁ, Barbora. *Drogy a drogové závislosti jako morální problém*. Brno, 2009. Masarykova univerzita. Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Milan VALACH.
- [24] MACHOVÁ, Jitka, KUBÁTOVÁ, Dagmar a kol. *Výchova ke zdraví*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-5351-3.

- [25] MAŇHALOVÁ, Štěpánka. *Primární prevence drogové závislosti na základních školách*. Praha, 2010. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Husitská teologická fakulta. Vedoucí práce Miloslav ČEDÍK.
- [26] MARTÍNKOVÁ, Jiřina a kol. *Farmakologie pro studenty zdravotnických oborů*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1356-4.
- [27] MATOUŠKOVÁ, Ingrid. *Aplikovaná forenzní psychologie*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4580-0.
- [28] MIOVSKÝ, Michal a kol. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1362-4.
- [29] MRAVČÍK, Viktor. (ed.). *Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2017*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2018. ISBN 978-80-7440-219-7.
- [30] NEŠPOR, Karel. *Návykové chování a závislost: Současné poznatky a perspektivy léčby*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-908-8.
- [31] NIELSEN SOBOTKOVÁ, Veronika a kol. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4042-3.
- [32] OLECKÁ, Ivana, PŘECECHTĚL, Petr a Helena SKARUPSKÁ. Abúzus alkoholu pečujících osob jako rizikový faktor smrti dětí do pěti let: Limity statistických přehledů kriminality. *Sociální pedagogika*, 2019, roč. 7, č. 1, s. 80-20. ISSN 1805-8825.
- [33] PAVLACKÁ, Jana. *Zkušenosti žáků ZŠ s alkoholem a návykovými látkami*. Zlín, 2017. Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Fakulta humanitních studií. Vedoucí práce Eva ŠALENOVÁ.
- [34] PAVLAS MARTANOVÁ, Veronika. Primární prevence rizikového chování. In KALINA, Kamil a kol. *Klinická adiktologie*. Praha: Grada, 2015, s. 261-264. ISBN 978-80-247-4331-8.
- [35] PLEVA, Petr a Hana FINESOVÁ. *Analýza systémového rámce protidrogové politiky*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2018. ISBN 978-80-7440-222-7.
- [36] PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3470-5.

- [37] PUNOVÁ, Monika. Podpora resilience ve vzdělávání. *Studia paedagogica*, 2013, roč. 18, č. 2-3, s. 109-124. ISSN 1803-7437.
- [38] ROBERTSON, Elisabeth R., Susan L. DAVID and Suman A. RAO (eds.). *Preventing Drug Use Among Children and Adolescents: A Research-Based Guide for Parents, Educators and Community Leaders: In Brief*. 2nd ed. Bethesda: National Institute of Health, National Institute on Drug Abuse, 2003. ISBN 978-0-7567-4077-1.
- [39] ROGGE, Jan-Uwe. *Puberta*. Brno: Edika, 2018. ISBN 978-80-266-1280-3.
- [40] ROLOVÁ, Gabriela, MIOVSKÝ, Michal a Miroslav BARTÁK. Veřejně dostupné zdroje dat a prevalence užívání návykových látek u rodiček, dětí a mladistvých a možnosti využití těchto dat pro prevenční odhady pacientů a klientů. *Adiktologie v preventivní a léčebné praxi*, 2018, č. 4, s. 224-236. ISSN 2570-8120.
- [41] STANOEV, Martin. Cesta k závislosti a zpět. *Sociální pedagogika*. 2014, roč. 2, č. 2, s. 64-81. ISSN 1805-8825.
- [42] STROM, Paris S. and Robert D. STROM. *Adolescents in the Internet Age*. Charlotte: IAP, 2009. ISBN 978-1-60752-118-1.
- [43] THOROVÁ, Kateřina. *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0714-6.
- [44] UZUN, Sultan and Meral KELLECI. Substance Abuse in High School Students: Their Self-Efficacy to Avoid Substance Abuse and Related Factors. *Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*, 2018, Vol. 31, Issue 4, pp. 356-363. ISSN 1018-8681.
- [45] VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.
- [46] VALIŠOVÁ, Alena a Hana KASÍKOVÁ (eds.). *Pedagogika pro učitele*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3357-9.
- [47] VESELÁ, Jana a Petra KANIOKOVÁ VESELÁ. *Sociologické aspekty managementu*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-2792-9.
- [48] ZÁBRANSKÝ, Tomáš. *Drogová epidemiologie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003. ISBN 80-244-0709-4.

- [49] ZEMANOVÁ, Vanda a Martin DOLEJŠ. *Životní spokojenost, sebehodnocení a výskyt rizikového chování u klientů nízkoprahových zařízení pro děti a mládež*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. ISBN 978-80-244-4492-5.
- [50] ZÍTKOVÁ, Irena. *Problematika drog u žáků II. stupně*. Liberec, 2009. Bakalářská práce. Technická univerzita v Liberci. Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická. Vedoucí práce Lenka NÁDVORNÍKOVÁ.

Seznam internetových zdrojů:

- [51] KAZDOUH, El et al. Adolescents, parents and teachers' perceptions of risk and protective factors of substance use in Moroccan adolescents: a qualitative study. *Substance Abuse and Treatment, Prevention and Policy*. [online] 2018, Vol. 31, Issue 13, pp. 1-12. ISSN 1747-597X. [cit. 2019-11-25]. Dostupné z: <https://www.google.com/search?q=substance+abuse+treatment+prevention+and+policy+ISSN&oq=substance+abuse+treatment+prevention+and+policy+ISSN&aqs=chrome..69i57.6984j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8>
- [52] KOSTKOVÁ, Šárka. *Krajský plán primární prevence rizikového chování Zlínského kraje 2019-2027* [online] 2019 [cit. 2019-12-16]. Dostupné z: <https://www.zkola.cz/zdz/temata/prevence/SiteAssets/Stranky/Krajsky-plan-primarni-prevence-rizikoveho-chovani-Zlinskeho-kraje-2019---2027/Krajsk%C3%BD%20pl%C3%A1n%20prim%C3%A1rn%C3%AD%20prevence%20rizikov%C3%A9ho%20chov%C3%A1n%C3%AD%20ZK%202019-2027.pdf>
- [53] MŠTM. *Výzva na podporu aktivit v oblasti primární prevence rizikového chování pro rok 2019* [online] 2018 [cit. 2019-12-15]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/vyzva-na-podporu-aktivit-v-oblasti-primarni-prevence>
- [54] MŠTM. *Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2019-2027*. [online] 2019a [cit. 2019-12-15]. Dostupné z: http://www.msmt.cz/uploads/narodni_strategie_primarni_prevence_2019_27.pdf

- [55] MŠTM. *Návykové látky*. [online] 2019b [cit. 2019-12-15]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/49475/>
- [56] NEŠPOR, Karel. *Problémy s návykovými látkami ve školním prostředí. Časná a krátká intervence*. [online] Praha: Sportpropag, 1998 [cit. 2019-11-25]. Dostupné z: http://www.alkoholik.cz/ke_stazeni/Problemy_s_navykovymi_latkami_ve_skolnim_prostredi_Casna_a_kratka_intervence__Karel_Nespor.doc.
- [57] NOVOTNÝ, Jan Sebastian a Petr OKRAJEK. *Prevalence návykového chování u dětí v 11 a 15 letech v rámci studie ELSPAC*. [online] 2012 [cit. 2019-11-25]. Dostupné z: http://psychkont.osu.cz/fulltext/2012/Novotny,Okrajek_2012_1.pdf
- [58] SVOBODA, Zdeněk. *Sociální pedagogika*. [online] Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2014 [cit. 2019-12-16] [cit. 2019-12-16]. Dostupné z: <http://chemistry.ujep.cz/userfiles/files/SOCIALNI%20PEDAGOGIKA%20-%20studijni%20opora.pdf>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

DC	Dílčí cíl
KAB	Knowledge, attitude, behavior (preventivní program – KAB model)
LSD	Droga (diethylamid kyseliny lysergové)
Mil.	Milion
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
VO	Výzkumná otázka

SEZNAM OBRÁZKŮ (GRAFŮ)

- Graf 1: Pohlaví respondentů
- Graf 2: Věk respondentů
- Graf 3: Bydliště respondentů
- Graf 4: Hodnocení rizika užívání drog a návykových látek žáky
- Graf 5: Hodnocení následků konzumace drog, návykových látek
- Graf 6: Přínos užívání návykových látek
- Graf 7: Hodnocení znalostí v problematice návykových látek
- Graf 8: Počet absolvovaných přednášek apod.
- Graf 9: Kdo vedl preventivní aktivitu
- Graf 10: Obsah preventivních aktivit
- Graf 11: Hodnocení přínosu preventivních aktivit
- Graf 12: Detailnější zhodnocení dopadu preventivních aktivit
- Graf 13: Vliv znalostí o návykových látkách na jejich neužívání
- Graf 14: Detailnější informace k vlivu znalostí o návykových látkách
- Graf 15: Vlastní zkušenost s návykovými látkami
- Graf 16: Osobní zkušenost s negativním dopadem návykových látek na zdraví
- Graf 17: Vliv návykové látky na vlastní fyzické zdraví
- Graf 18: Vliv návykové látky na vlastní psychické zdraví
- Graf 19: Zhodnocení vlastní závislosti na návykových látkách
- Graf 20: Vyhledání odborné pomoci v důsledku užíváním návykových látek
- Graf 21: Důvody vyzkoušení drogy
- Graf 22: Odmítnutí nabízené návykové látky
- Graf 23: Přístup rodičů k návykovým látkám
- Graf 24: Přístup nejbližších kamarádů k návykovým látkám
- Graf 25: Dostupnost legální drogy
- Graf 26: Dostupnost nelegální drogy

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1. Hlavní výsledky studií žáků 9. tříd o užívání cigaret.....	13
Tabulka 2. Konzumace drog žáků ZŠ a SŠ dle výzkumu ESPAD	25
Tabulka 3. Zkušenost s drogami mezi patnáctiletými.....	26
Tabulka 4 Druhy přístupů k protidrogové prevenci	28
Tabulka 5: Zdroje, z nichž čerpali žáci informace o návykových látkách	44
Tabulka 6: Užití alkoholu (pivo, víno).....	52
Tabulka 7: Užití alkoholu (destiláty).....	53
Tabulka 8: Užití tabáku (cigarety)	54
Tabulka 9: Sociální kontext užití návykové látky.....	57
Tabulka 10: Faktory ovlivňující užití návykové látky	63

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Dotazník

DOTAZNÍK

Milá žákyně, milý žáku,

jmenuji se Lenka Václavíková jsem studentkou Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulty humanitních studií, kombinovaného studia oboru Sociální pedagogika. Tímto se obracím na Tebe s žádostí o vyplnění tohoto dotazníku. Dotazník je součástí mé bakalářské práce a bude sloužit pouze pro studijní účely. Cílem tohoto dotazníku je zjistit zkušenosti s drogami u žáků 9. tříd základních škol na Vsetínsku. Dotazník je zcela anonymní. Prosím, abys ke všem otázkám zakroužkoval/a správné odpovědi a odpovídal/a co nejpravdivěji a nejpřesněji.

Jsi:

- a) dívka
- b) chlapec

Tvůj věk:

- a) 14 let
- b) 15 let
- c) 16 let

Kde bydlíš?

- a) na vesnici
- b) ve městě

**1. Jak hodnotíš riziko užívání návykových látek pro tvé fyzické i psychické zdraví?
Uved' prosím číslo na stupnici 1-10, kde 1 = nejmenší riziko, 10 = největší riziko:**

.....

2. Jaké následky považuješ za nejzávažnější v souvislosti s užíváním drog?

- a) zdravotní následky (žloutenka, poškozená játra apod.)
- b) psychické následky (agresivita, rozvoj deprese apod.)
- c) sociální následky (stažení se z kontaktu s druhými, ztráta přátel, zhoršení prospěchu atd.)
- d) všechny následky hodnotím jako stejně závažné
- e) nevnímám žádné následky při užívání návykových látek
- f) jiné (uved' prosím).....

3. V čem spatřuješ přínos užívání návykových látek? Můžeš uvést více možností:

- a) únik od nepříjemných pocitů, stavů
- b) drogy přinášejí příjemné pocity
- c) blízkost s druhými při užívání drogy (v partě, subkultuře)
- d) větší porozumění sobě samému
- e) nespatřuji žádný přínos při užívání návykových látek
- f) jiné (uved' prosím).....

4. Jak hodnotíš své znalosti v problematice návykových látek?

- a) velmi dobré
- b) spíše dobré
- c) spíše špatné
- d) velmi špatné

5. Uved' prosím, z jakých zdrojů jsi čerpal/a při získávání poznatků o návykových látkách. Označ prosím všechny možnosti, které se Tě týkají:

- a) rodiče
- b) sourozenec, sourozenci
- c) jiný příbuzný
- d) kamarádi ze školy
- e) kamarádi mimo školu
- f) dospělý mimo rodinu (vedoucí zájmového kroužku apod.)
- g) třídní učitel
- h) jiný učitel nebo jiní učitelé, než je třídní učitel
- i) odborné knihy, časopisy
- j) internet
- k) přednáška, workshop, exkurze apod. ve škole na toto téma
- l) přednáška, workshop, exkurze apod. toto téma, zajištěná někým jiným, než je škola
- m) z žádných zdrojů
- n) jiné (uved' prosím).....

6. Pokud jsi absolvoval/a workshop, přednášku apod. na téma návykových látek, uveď prosím:

- a) kolik přednášek, workshopů apod. jsi dosud absolvoval/a:.....
- b) kdo přednášku, workshop apod. vedl (odborník mimo školu, někdo ze školy apod.):
.....
- c) co bylo obsahem přednášky, workshopu apod.:
.....
.....
.....
.....

7. Jak hodnotíš přínos absolvovaných přednášek, workshopů apod. pro Tvé poznatky o návykových látkách:

- d) velmi přínosné
- e) spíše přínosné
- f) spíše nepřínosné
- g) velmi nepřínosné

➤ *Zde můžeš uvést, co nového jsi se dozvěděl/a a neznal/a jsi, případně proč byly přednášky apod. pro Tebe nepřínosné:*

.....

.....

.....

.....

8. Pomáhají Ti znalosti o návykových látkách k tomu, abys je neužíval/a?

- a) ano
- b) ne

➤ *Zde můžeš uvést, proč Ti tyto znalosti pomáhají nebo nepomáhají, co by se případně mělo změnit, aby Ti pomáhaly:*

.....

.....

.....

.....

9. Máš již nějaké zkušenosti s návykovými látkami?

- a) ano
- b) ne

10. V tabulce prosím u každé drogy označ, zda s ní máš zkušenost, případně jak často drogu užíváš a od kolika let:

Droga	Užití (ano x ne)	Jak často	Od kolika let
Tabák (cigarety)			
Elektronické cigarety			
Alkohol (pivo, víno)			
Alkohol tvrdý (destiláty)			
Marihuana			
Extáze			
Pervitin			
Kokain			
Heroin			
Lysohlávky			
LSD			
Těkavé látky (toluen apod.)			

11. Máš zkušenost, že by užití či užívání návykové látky mělo negativní dopad na Tvé fyzické zdraví (bolest hlavy, zvracení, bolest břicha, bušení srdce, dehydratace, nažloutlé zuby, zhoršení pleti apod.):

- a) ano
- b) ne

12. Pokud jsi odpověděl/a ano, prosím uveď, o jaké příznaky se jednalo:

.....

.....

.....

.....

13. Máš zkušenost, že by užití či užívání návykové látky mělo negativní dopad na Tvé psychické zdraví (zvýšená agresivita, konflikty s okolím, halucinace, změna vnímání, paranoia, promiskuita apod.):

- a) ano
- b) ne

14. Pokud jsi odpověděl/a ano, prosím uveď, o jaké příznaky se jednalo:

.....
.....
.....
.....

15. Pokud užíváš návykové látky nebo jsi je užil/a, o jaký sociální kontext se jednalo?

- a) užil/a jsem o samotě
- b) s kamarádem, kamarádkou
- c) ve větší partě
- d) s někým úplně cizím
- e) s kamarádem či partou i o samotě
- f) v rodinném prostředí
- g) jiné (uveď prosím).....

16. Domníváš se, že jsi již závislý/á na některé z návykových látek?

- a) určitě ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) určitě ne

17. Vyhledal/a jsi v souvislosti s užíváním návykových látek odbornou pomoc?

- a) ano
- b) ne
- c) ne, ale uvažuji o tom
- d) ne, ale okolí mi říká, že bych měl/a

18. Proč jsi zkusil/a drogu, třeba i legální (cigarety, alkohol):

.....

.....

.....

.....

19. Pokud užíváš drogu, drogy opakovaně, proč tomu tak je?

.....

.....

.....

.....

20. Dokážeš odmítnout návykovou látku, když Ti ji někdo nabídne?

- a) určitě ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) určitě ne

21. Jaký přístup k návykovým látkám mají Tví rodiče?

- a) zcela pozitivní, vstřícný
- b) spíše pozitivní, vstřícný
- c) spíše negativní, odmítavý
- d) zcela negativní, odmítavý

22. Jaký přístup k návykovým látkám mají Tví nejbližší kamarádi?

- a) zcela pozitivní, vstřícný
- b) spíše pozitivní, vstřícný
- c) spíše negativní, odmítavý
- d) zcela negativní, odmítavý

23. Je pro Tebe snadné získat legální drogu (cigarety, alkohol)?

- a) určitě ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) určitě ne

24. Je pro Tebe snadné získat nelegální drogu (marihuana, pervitin, extáze, lysohlávký, LSD apod.)?

- a) určitě ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) určitě ne

25. Z uvedených možností prosím označ všechny, které Tě ovlivňují v tom, abys užil návykovou látku:

- a) kamarádi (také užívají, vyvíjejí tlak apod.)
- b) neúspěch ve škole
- c) obecně neúspěch, selhání
- d) pocity nudy
- e) potřeba vzrušení
- f) potřeba vyzkoušet drogu (mít vlastní zkušenost s drogou)
- g) prožívání negativních pocitů (deprese, smutek, zklamání, nízké sebevědomí)
- h) nevidím na drogách nic špatného
- i) jiné (uveď prosím).....

Děkuji Ti za Tvůj čas a ochotu.

